

మన నాదంలు 3

౯

శ్రీ వేమన గ్రంథాలయము

స్థాపన : 1933

రిజిష్ట్ర : 1936

చేల ప్రోలు : కృష్ణా జిల్లా.

గ్రంథ నామము మననదంబు బా-

గ్రంథము నంబరు 2768

తెలుగు కే

విభజన నంబరు 134

గ్రంథ దాత శ్రీ గ్రంథాలయము

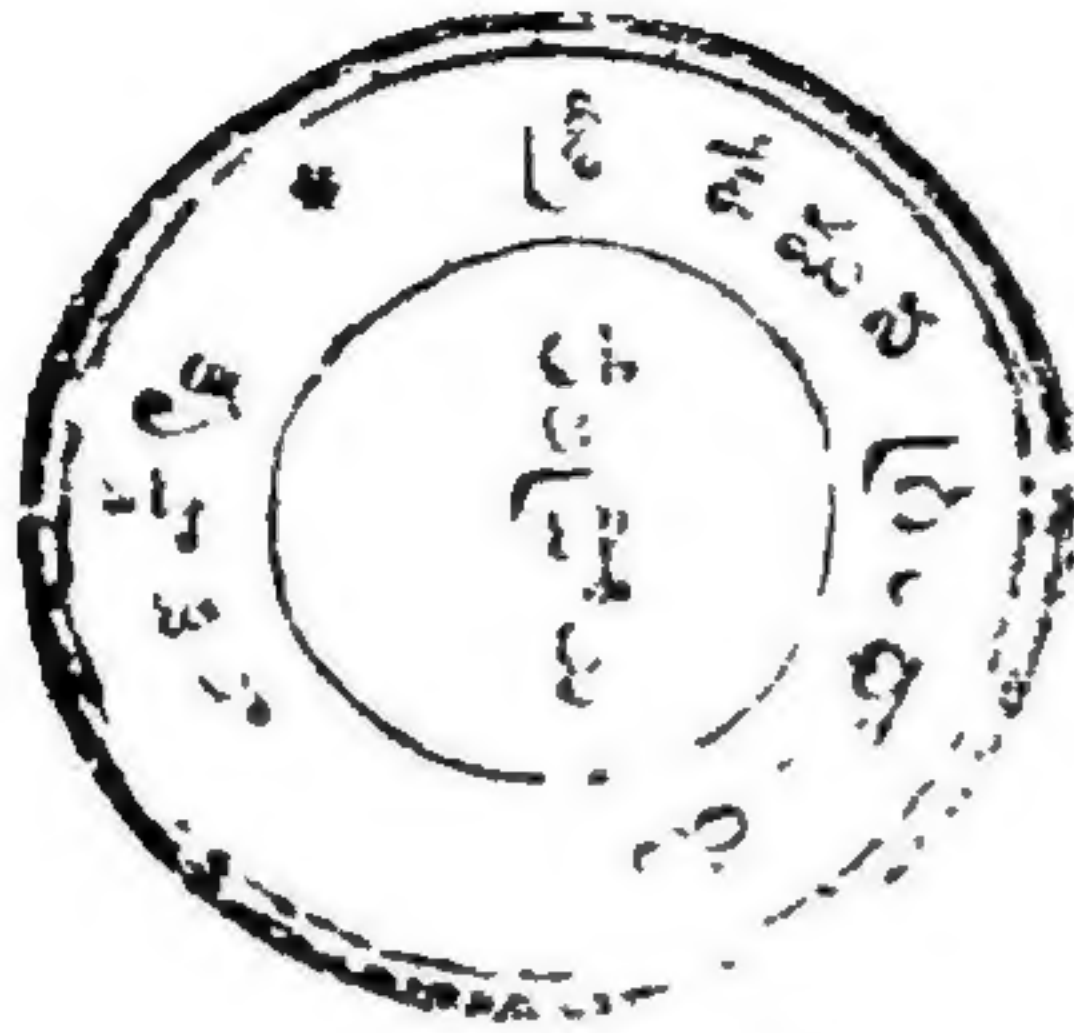
గ్రామము

3 TPLA10634 3

మన నదులు 2768

[భాగం 3]

134

రచన :

రెంటాల గోపాలకృష్ణ

ఆదర్శ గ్రంథమండలి, విజయవాడ.

ప్రథమ ముద్రణ :
ఆగస్టు 61

ముద్రణ :
'వెంకటరత్న'
విజయవాడ -2

వెల : 0-87

ఇందులో

చేంబల్

సబర్మతి

నర్మద

తపతి

మహీనది

లూనీనది

దామోదర్

మహానది

చేంబల్

యమునానదికిగల ముఖ్యఉపనదులలో చేంబల్ నది ఒకటి. ఈ నది 200.27' ఉ. అక్షాంశ, 750.31' తూ. రేఖాంశలమీద, సముద్రమట్టానికి సుమారు 2019 అడుగుల ఎత్తున వున్న జనపాల్ కొండల్లో జన్మించింది. మహా కాంట్ స్మెంటుకు నైఋతిదిశగా సుమారు తొమ్మిదిమైళ్ళ దూరాన వున్నది ఈ ప్రదేశం. చేంబల్ నది వింధ్యపర్వతాల ఉత్తరపుటంచులగుండా ప్రవహించి, ఉత్తరదిశగా, మధ్య ప్రదేశ్, రాజస్థాన్ లగుండా పోతున్నది. చాంబ్లా, శిప్రా అనే నదులు దీనికి ముఖ్యఉపనదులు. ఇవికూడా వింధ్య పర్వతాలలోనే పుడుతున్నాయి. ఇవికాక — కాలీసిండ్, మేక్ — అను మరో రెండు చిన్ననదులుకూడా వచ్చి చేంబల్ నదిలో కలుస్తున్నాయి. ఈ నది ప్రవహించే మార్గంలో గ్వాలియర్, ఇండోర్, సిటమావ్ రాష్ట్రాలున్నూ, ఝారా వర్ పొలిమేరలున్నూ తగులుతాయి. రాజస్థాన్ లో ఈ నది పటార్ పీఠభూమిగుండా పోయి, కొన్ని మైళ్ళ తరవాత ఛైస్ సరోర్ ఘర్ వద్ద చిన్న చిన్న సెలయేరులుగా మారుతుంది. అనేక జలావర్తాలనూ — సుడిగుండాలనూ ఏర్పరుస్తుంది. ఈ నది బుందీ, కోటాలమధ్య సరిహద్దును ఏర్పరుస్తున్నది. కోటానగరసమీపాన ప్రవహించి, ఇంకా ఈశాన్య దిశగా పోతున్నది. ఈ పట్టణం దాటిన తరవాత దక్షిణదిశ

నుండి కాలీసిండ్ అను ఉపనది వచ్చి—ఈనదిలో కలుస్తున్నది. పశ్చిమంనుండి మేజ్ నది వచ్చి చేరుతున్నది. అటు పైన పార్వతి అను మరోనది వచ్చి కలుస్తున్నది. కోటా నగరం దాటినపిమ్మట నది, ఏటవాలుగా వున్న పర్వత ప్రదేశాలగుండా పోతున్నది. రాజస్థాన్ లో బనాసనదికూడా వచ్చి దీనితో చేరుతున్నది. ధోల్ పూరువద్దకు పోయేటప్పటికి—పర్వతప్రాంతమంతా పోయి, మైదానాలలో ప్రవేశిస్తుంది. అక్కడ, ఎండాకాలంలో నదివెడల్పు సుమారు 300 గజాలు మాత్రమే. కాని వానాకాలంవచ్చేటప్పటికి నది నిండా నీరువుంటుంది: దాదాపు వెయ్యిగజాలదాకా వెడల్పు పెరుగుతుంది. గంటకు 5.5 మైళ్ళవేగంతో ప్రవహిస్తుంది. ఈ ప్రాంతంలో అనేక కనుమలు, లోయలు ఏర్పడ్డాయి. ఇవన్నీ బందిపోటు దొంగలకు నివాసంగా వుంటున్నాయి. తరవాత ఛేంబలునది ఉత్తరప్రదేశ్ లో ప్రవేశించి, ఇటావా అనేపట్టణానికి ఆగ్నేయమూలగా సుమారు 25 మైళ్ళ దూరంలో యమునానదితో కలిసిపోతున్నది. యమునతో కలిసినతరవాతకూడా కొద్దిమైళ్ళదూరం—ఈనది ప్రత్యేకంగానూ, స్పష్టంగానూ గుర్తించడానికి వీలుగా కనుపిస్తూ వుంటుంది. నదీజలాలు చాలా స్వచ్ఛంగా, స్ఫటికాల్లా వుంటాయి. యమునానదీజలాలు లలాకాక, మాలిన్యంతో కూడి చాలా మురికిగా ఉంటాయి. ఛేంబల్ నదిపొడవు సుమారు 650 మైళ్ళు. కాని—జన్మస్థానమగు జనపావ్

కొండలనుండి—యమునానదిలో కలిసే ప్రదేశంవరకూ—
సూటిగా చూస్తే, దూరం 330 మైళ్ళమాత్రమే.

ఈనదిని చేంబల్ అనీ, చంబల్ అనీ—పలువిధాలుగా
పిలుస్తారు. ఒకే పర్వతసమూహంనుండి చంబల్, చంబేరా,
గంభీర—అను మూడు నదీప్రవాహాలు బయలుదేరివచ్చా
యనికూడా అంటారు. ఈ చేంబలునదినే మన పురాణాలూ,
ఇతిహాసాలూ చర్మణ్వతీనది అని పేర్కొన్నాయి. మహా
భారతంలో ఆది, అరణ్య, ద్రోణ, శాంతిపర్వాలలోనూ,
పద్మపురాణంలోనూ, కాళిదాసు మేఘసందేశంలోనూ ఈ
నది ప్రసక్తి వచ్చింది. పాణినికూడా ఈ నదిని వర్ణించాడు.

భాగవతం నవమస్కంధంలో ప్రసిద్ధమగు రంతి
దేవోపాఖ్యానం వర్ణితమై ఉన్నది. దుష్యంతుని కుమారు
డగు భరతుడు భరద్వాజుని పెంచుకున్నాడు. అయితే, భాగ
వతానికి వ్యాఖ్యకారుడగు శ్రీధరస్వామి చెప్పినప్రకారం—
ఈ భరద్వాజుడే వితథుడనురాజు. వితథునికుమారుడు
మన్యు. ఆ మన్యుకు అయిదుగురు కుమార్తెలు. బృహ
క్షత్రుడు, జయుడు, మహావీర్యుడు, నరుడు, గర్గుడు—
అనేవారు. వీరిలో నాలుగవవాడగు నరుడికుమారుడు
సంకృతి. ఆ సంకృతికి ఇద్దరుపుత్రులు. మొదటివాడు
గురుడు, రెండవవాడు రంతిదేవుడు. రంతిదేవుడు గొప్ప
దైవభక్తుడు, పుణ్యాత్ముడు, మహాదాత అని ప్రసిద్ధి
కెక్కాడు. ఇది 'నాది' అని ఆయన అనుకోడు. ఎవరు.

ఏది అడిగితే - అది లేదనకుండా ఇచ్చేవాడు. ఇలా ఆ రాజు అడిగినవారికి అడిగినదల్లా ఇస్తూవుండగా కొంత కాలానికి ఆయనవద్ద ఏమీ లేకుండాపోయింది. అన్నం, నీళ్లుకూడా లేవు. ఆవిధంగా ఆయన పచ్చి గంగకూడా పుచ్చుకోకుండా నలభై అయిదురోజులు కటికిపస్తులున్నాడు. అంతట ఆయనకు కొద్దిగా అన్నం దొరికింది. కాని ఆసమయానికే ఒక అతిథి వచ్చాడు. అన్నంలో సగం అతిథికి పెట్టాడు రంతిదేవుడు. తక్కినసగం తాను తినబోతుండగా అప్పుడు ఒక శూద్రుడు, ఒక చండాలుడు, ఒకరి తరవాత ఒకరు వచ్చారు. వారికికూడా అన్నం పెట్టాడు రంతిదేవుడు. ఇంకా కొద్దిగా అన్నం మిగిలింది. అదై నా తిని ప్రాణంనిలుపుకోవాలనుకున్నాడు రాజు. అంతలో ఒక కుక్క ఆకలితో నకనకలాడుతూ వచ్చింది. ఆ కాస్తా దానికిపెట్టి తాను అలాగే ఉండిపోయాడు. రంతిదేవుడు. అప్పుడు బ్రహ్మాదిదేవతలు తమతమ నిజరూపాలలో అక్కడ ప్రత్యక్షమైనారు. పరీక్షించడానికి తామే ఆవిధంగా వచ్చామని చెప్పి రంతిదేవుని వరంకోరుకోమన్నారు. 'నా కే రాజ్యాలూ, సంపదలూ వద్దు. సదా విష్ణుభక్తి కలిగి ఉండేటట్లు నాకు వరం అనుగ్రహించండి'—అని వేడుకున్నాడు రంతిదేవుడు. దేవతలు అలాగే వరంఇచ్చి వెళ్ళిపోయారు.

రంతిదేవుడు ఎన్నెన్నో యజ్ఞయాగాది క్రతువులుచేసి

అడిగినవారికి అడిగినట్లు దానాలూ, దక్షిణలూ ఇచ్చి దేవ
తలనూ, సమస్తభూతకోటిని తృప్తిచేసిందించాడు. ఒక
ప్పుడు రంతిదేవమహారాజు యాగంచేస్తూఉండగా అక్క-
డికి అనేక గోవులు వచ్చాయి. మనుష్యభాషణాలతో—
'రాజా! నీ యాగంలో మమ్ము 'వ్రేల్చవలసినది'—అని
వేడుకున్నాయి. కాని గోవులను యజ్ఞంలో వ్రేల్చడానికి
సంశయించాడు రాజు. అప్పుడు గోవులు—'రాజా! దేవ
తలు పంపగా మేం వచ్చాం. దీనివల్ల నీకు పాపంలేదు.
పుణ్యమే వస్తుంది'—అని మళ్ళీ చెప్పాయి. చివరకు రంతి
దేవుడు అందుకు అంగీకరించాడు. 'మిత్రో ఏఒక్కగోవు
అయినాసరే, యాగంలో వ్రేల్చబడడానికి సంశయించి
నట్లయితే—నే నీయాగమే పూజేస్తాను'—అని చెప్పాడు.
తరవాత ఆ గోవులన్నింటినీ వ్రేలుస్తూ గొప్ప యాగం
చేశాడు. ఆవిధంగా యజ్ఞంలో మరణించిన గోవులన్నీ
గోలోకానికి చేరాయి. యాగంచేసినస్థలంలో గోవుచర్మం
గుట్టలుగుట్టలుగా పడింది. వాటిమధ్యనుండి గోవులరక్తం
ప్రవహించింది. ఆ ప్రవాహమే ఒక పుణ్యనది అయింది.
ఆవిధంగా ఆ నదికి చర్మణ్వతి అని పేరువచ్చింది. చర్మ
ణ్వతినదియే ఇప్పుడు మనం పిలుస్తున్న చేంబల్ నది.

రంతిదేవుడు చాలా ధర్మంగా పరిపాలించినట్లు భాగ
వతం చెపుతున్నది. ఆయన గొప్ప పుణ్యాత్ముడనీ,
ఎన్నెన్నో యాగాలుచేశాడనీ మహాధారతం చెపుతున్నది.

మహాకవి కాళిదాసు తన మేఘసందేశంలో గంభీరా, చర్మణ్వాతి (చేంబలు) నదులను వేర్వేరుగా వర్ణించాడు. [మేఘసందేశం—ప్రథమస్కంధ, 44, 45 శ్లోకములు] యక్షుడు మేఘుడితో గంభీరానదిని చూచి, పరామర్శించి మరీ వెళ్ళమని చెప్పతాడు. ఈ నది చాలా లోతుగావుంటుందనీ, స్వచ్ఛమైన జలంతో కూడి మనోహరంగా కనుపిస్తుందనీ, ఆ నదిమీది నుంచి వచ్చే గాలి చల్లగా, పరిమళభరితమై ఉంటుందనీ చెప్పతాడు. తరువాత అదేస్కంధంలో 49 వ శ్లోకంలో కాళిదాసు ప్రత్యేకంగా చర్మణ్వాతినదిని వర్ణించి చెప్పాడు.

‘వ్యాలమ్భేథాః సురభి తసయాలమ్భజాం

మానయిష్యన్

స్రోతోమూర్త్యాభువి పరిణతాంరన్తి దేవస్య

క్రీర్తిమ్—’

[మేఘ—ప్రథమస్కంధ, 49]

పూర్వం గవాలంభనంచేసిన రంతిదేవమహారాజు యొక్క యజ్ఞగోవుల సంబంధమగు చర్మాల, రక్తం ప్రవహించి, నదిఅయింది. దాన్నే యిప్పుడు చర్మణ్వాతినది (చేంబల్) అని పిలుస్తున్నారు. రంతిదేవమహారాజు క్రీర్తియే ఈనదీరూపంలో ప్రవహించింది. దివ్యలోకంలో వుండే కామధేనువునుండి జన్మించింది ఈ నది. మేఘుడా! నీ వా నదిని తప్పక దర్శించి, వినముడవై సత్కరించి మరీ వెళ్ళు— అని యక్షుడు మేఘుడితో చెప్పతాడు.

వనకాలంలో ఈ నదిలో వుష్కలంగా నీరు ఉన్నప్పటికీ—దీనిని సక్రమంగా ఉపయోగించుకోడం జరగడం లేదు. ఈ నది ప్రవహించే భూమి మిక్కిలి సారనంతమైనది. అంతేకాదు, గొప్ప ఖనిజసంపదగల భూమి ఇది. అయితే, నదిమార్గం చాలా లోతుగా ఉండడంవలన ఈ జలాలను నీటిపారుదలకు ఉపయోగించుకోడానికి ఎక్కువగా పీలులేకపోతున్నది, ప్రభుత్వంవారు ఎంతో పరిశోధన జరిపి—ఇందుకోసం క్రీ.శ. 1946—47లలో 'చేంబల్ వ్యాలీప్రాజెక్టు'ను తలపెట్టారు. ఈ పథకంప్రకారం నది మీద మూడుచోట్ల ఆనకట్టలు నిర్మిస్తారు. ముఖ్యంగా నది 70 మైళ్ళదూరం సన్ననిఅగాధంగుండా ప్రవహించే ప్రదేశంలో వీటిని నిర్మిస్తారు. ఈ ప్రాజెక్టు మధ్యప్రదేశ్, రాజస్థాన్ రాష్ట్రాలకు సరిహద్దుప్రదేశంలో ఉంటుంది. కొటావద్ద బ్యారేజీకూడా ఒకటి కట్టి—అక్కడనుంచి కాలువలు-తీయడానికి ఆలోచనలు జరుగుతున్నాయి. ఆనకట్టలుకట్టేచోట జలవిద్యుచ్ఛక్తిస్థావరాలనుకూడా ఏర్పాటు చేస్తారు. ఈ పని యావత్తూ మూడుదశలలో పూర్తి చెయ్యాలని అంచనావేస్తున్నారు. ఘోరదశలో మధ్యప్రదేశ్ లో నదికి 'గాంధీసాగర్ డాము'న్నా 770 మైళ్ళదూరం పోయే త్రాన్సిమిషన్ లైన్సుతో 'గాంధీసాగర్ పవర్ స్టేషను'న్నా, పంటకాలువలతోసహా కొటావద్ద ఒక బ్యారేజీనిర్మాణమున్నా — పూర్తికావాలని చురుకుగా

పనులుసాగిస్తున్నారు. ఈ ప్రాజెక్టు పూర్తిఅయితే—మధ్య ప్రదేశ్, రాజస్థాన్ రాష్ట్రాలలో దాదాపు 11 లక్షలఎకరాల భూమి నీటిపారుదలక్రిందికి వస్తుంది. 75 వేల కిలోవాట్ల విద్యుచ్ఛక్తికూడా లభ్యంఅవుతుంది.

స బ ర్మ తి

మనదేశంలోని పుణ్యనదులలో సబర్మతీనది ఒకటి. దీనికి సంభ్రమతి, స్వభ్రావతి, చందన—అను పేరుకూడా ఉన్నాయి. ఈనది మేవాడ్కొండలలోని నందికుండ్ అను ప్రదేశంనుండి బయలుదేరివస్తున్నది. ఆ కొండమీద మీర్ పురావద్ద ధన్బారు అనే సరస్సు ఉన్నది. ఆ సరస్సు నుండే జన్మిస్తున్నది ఈ నది. అక్కడ దీనిని సబర్ అని పిలుస్తారు. ఆరావళికొండలనుండి ఇది నైఋతిదిశగా మళ్లుతుంది. పిమ్మట అర్బుదశిఖరం (హింట్ ఆబూ) దాటి చివరకు పశ్చిమానవున్న కాంబేసింధుశాఖలో పడుతున్నది. సబర్మతీనదిపొడవు సుమారు 200 మైళ్లు. దీని పరివాహ ప్రదేశం దాదాపు 9500 చ. మైళ్లు. సబర్మనది హత్మతీనదిని కలిసినతరువాత సబర్మతి అను పేరుతో పిలువబడుతున్నది.

సబర్మతి అను పేరురావడానికి పురాణగాథ ఇలా తెలుపుతున్నది. సంభ్రమము—అంటే ఒకవిధమైన కల వరమూ, భీతి. పూర్వం ఒకప్పుడు వశిష్టమహర్షి ధ్యాన నిమగ్నుడైవుండగా ఆయనఎదుట విశ్వామిత్రుడు కనుపించాడు. అప్పుడు వశిష్టుడు మిక్కిలి సంభ్రమంతో విశ్వామిత్రునివంక చూచాడు. ప్రబలమూ, మహాతీక్షణమూ అయిన వశిష్టుని చూపులకు భూమిలో రెండు రంధ్రాలు ఏర్పడ్డాయి. ఆ రెండురంధ్రాలనుండి రెండునదులు పైకి

ఉబికివచ్చాయి. అవి సరస్వతి, సబర్మతి అనుపేర్లతో ప్రసిద్ధికెక్కాయి. ఆవిధంగా వశిష్ఠుని సంభ్రమమగు చూపులనుండి జన్మించింది కాబట్టి దీనికి సబర్మతి అని పేరు వచ్చింది. ఈనది అంతులేనిజలంతో ఉండి, కొండలు అడ్డు రాగా - ఏడుపాయలుగా చీలిపోయినట్లు మరొక పురాణ గాథవలన తెలుస్తున్నది.

సబర్మతీనది అహమ్మదాబాదుజిల్లాగుండా ప్రవహించి త్రోవలో ఒకవైపు సౌరాష్ట్ర, కచ్ భూములనూ, మరొకవైపు తక్కిన గుజరాత్ ప్రాంతాన్నీ తాకుతూ - తుదకు కాంబే సింధుశాఖలో కలుస్తుంది. అహమ్మదాబాదునగరం యీనదీ తీరంలోనే ఉన్నది. యీ నది ఇంచుమించు మహాగుజరాత్ మధ్యగుండా పోతున్నది. ఖారీ, మేష్వా, మజ్హామ్, షెల్వా, అంధారీ - మొదలగు చిన్నచిన్ననదులు సబర్మతికి ముఖ్యఉపనదులు. యీ నదులన్నీ ఉత్తరగుజరాత్ నుండి బయలుదేరి - కాంబేసింధుశాఖను చేరుతున్నాయి. ఇవికాక భోగవా, భాదర్, ఉతవాలీ, నిల్కీ, పింజరియా, అధియా - అను సౌరాష్ట్రానికి చెందిన నదులన్నీ తూర్పుదిశగా ప్రవహించి చివరకు అవికూడా కాంబేసింధుశాఖలో కలుస్తున్నాయి. ఉత్తరదిశకు పోయినకొద్దీ యీనదికి ఇరుదరులా చాలా ఎత్తయిన కొండరాళ్లు మిక్కుటంగా కనుపిస్తాయి. వర్షాకాలంలో యీ నదినిచూస్తే జలంతోనిండిపోయి ఎత్తయిన కొండరాళ్ళమధ్యనుంచి ప్రవహిస్తూ అత్యంత మనో

హరంగా అగుపిస్తుంది. నదీముఖద్వారానమాత్రం ఇరు
దరులూ ఎత్తుతగ్గిపోయి, ఇసుకమయంగా ఉంటాయి.

సబ ర్తతినిగురించిన పురాణగాథలు అనేకంవున్నాయి. కశ్యపమహర్షి అర్బుదశిఖరంమీద (మౌంట్ ఆబూ) అనేక సంవత్సరాలు శంకరుణ్ణిగూర్చి తపస్సుచేశాడు. శంకరుడు మెచ్చి - తన జటాజూటంనుంచి గంగనుతీసి ఆ మహర్షికి ఇచ్చాడు. ఆ గంగ నదిగాప్రవహించి - కాశ్యపిగంగ అనుపేరుతో ప్రసిద్ధిచెందింది. ఈ నది ఒక్కొక్క యుగంలో ఒక్కొక్కపేరుతో ఉన్నట్లు తెలుస్తున్నది. కృతయుగంలో కృతావతీ అను పేరుతోనూ, త్రేతాయుగంలో గిరికర్ణిక అనుపేరనూ, ద్వాపరంలో విద్యుమతి అను పేరుతోనూ, కలియుగంలో సబ ర్తతి అనుపేరుతోనూ విలసిల్లినట్లు పురాణగాథ చెపుతున్నది. ఈ నదీతీరాన—ఇరుదరులూ దాదాపు ఎనభై ఎనిమిదివేలమంది మహర్షులూ, మునులూ తపస్సుచేసినట్లు, ఆశ్రమాలుకట్టుకుని నివసించినట్లు పురాణాలవల్ల తెలుస్తున్నది. అందువల్ల ఇది చాలా పుణ్యప్రదమైననది, అనేకఉపనదులను కలుపుకున్నతరవాత ఇది వాఘ్పూర్, వార్సోడా, సాద్రా, వాసనా, పెటాపూర్, అహమ్మదాబాద్, వావుధా — మొదలగు పట్టణాలపక్కనుంచి ప్రవహిస్తున్నది. సబ ర్తతికిగల ముఖ్యఉపనదులలో మేష్వనది ఒకటి. ఈ నదితీరాన భిలోడా అనే గ్రామంవద్ద ప్రసిద్ధమగు ప్రాచీనదేవాలయం

ఒకటివున్నది. అది శ్రీకృష్ణాలయం. ఈ తీర్థాన్ని గదా
 ధరహారీతీర్థం అని పిలుస్తారు. యీ ఆలయం మహారణ్యాల
 మధ్యలో ఉన్నది. అత్యంత ప్రాచీనమూ, శిల్పసౌంద
 ర్యమూ కల దేవాలయం ఇది. ప్రతిసంవత్సరం కార్తీక
 శుద్ధ పూర్ణిమలగాయతూ పదిహేనురోజులపాటు ఇక్కడ
 స్వామివారికి గొప్పఉత్సవాలు జరుగుతాయి. యీ ప్రాంతం
 లోనే ధృతరాష్ట్రనిభార్య గాంధారి, ఆమెనూరుమంది
 కుమాళ్లు కొరవల విగ్రహాలూ వున్నాయి. సబర్బతి వుప
 నదులలో మరొక ముఖ్యమైన వుపనది హత్తతినది. యీ
 నదీతీరాన హిమత్ నగరం అను పట్టణం వున్నది. పూర్వపు
 ఐదర్ రాష్ట్రానికి ఇది రాజధాని. ఇది క్రీ.శ. 1426లో అహ
 మ్మద్ షాచేత నిర్మింపబడింది. అప్పుడు దీనిపేరు ఆమ్
 నగర్. ఐదర్ రాష్ట్రానికి అసలురాజధాని ఇల్ దుర్గం. పోతే-
 హర్ నావ్ లేక హిరణ్యాక్షినదిఒడ్డున ఖేడ్ బ్రహ్మ అనే
 ఊత్రం వున్నది. ఇక్కడ నాలుగుముఖాలతోవున్న బ్రహ్మ
 విగ్రహమూ, ఆ సమీపంలోనే అంబ ఆలయం వున్నాయి.
 బ్రహ్మదేవునికిగల ఆలయాలు రెండేరెండు. ఒకటి పుష్కర
 ఊత్రంలోనూ, రెండవది ఖేడ్ బ్రహ్మలోనూ వున్నాయి.
 ఇక్కడ పూర్వం ఒకప్పుడు బ్రహ్మ గొప్ప యజ్ఞంచేశాడట.
 బ్రహ్మమానసపుత్రుడగు భృగుమహర్షి, బ్రహ్మ రుద్రులను
 అవమానించి, ఆ పాపపరిహారార్థం ఇక్కడ తపస్సు
 చేశాడు. యీ నదిలో స్నానంచేసి పాపంపోగొట్టుకున్నాడు.

ఈ క్షేత్రంలో ప్రతిసంవత్సరం మాఘ బహుళ చతుర్దశి
 లగాయతూ పది హేనురోజులపాటు బ్రహ్మోత్సవాలు జరుగు
 తాయి. ధోల్కాపట్టణానికి ఎనిమిదిమైళ్ళదూరంలో వావుధా
 అనే గ్రామం ఉన్నది. ఈ ప్రదేశంలోనే ఏడునదీ ప్రవాహాలు
 వచ్చి ఒకచోట కలుస్తాయి. ఈ ఏడునదీ ప్రవాహాలూ - సబర్,
 హత్మతీ, ఖారీ, మజ్హోమ్, మేస్వా, వ్రతాత్, షేదీ—
 అనేవి. విక్రీర్ణతీర్థం అనుచోట - సభమతి, సేతికా,
 వల్కినీ, హిరణ్యమయూ, హస్తీమతీ, వేత్రమతీ, భద్ర
 ముఖీ—అను ఏడునదులు ఏకమవుతాయని పద్మపురాణం
 చెపుతున్నది. వావుధా గ్రామంలో ప్రతి ఏటా కార్తీక పూర్ణిమ
 మొదలు అయిదురోజులపాటు ఉత్సవాలు జరుగుతాయి.

సబర్మతీతీరానవున్న అహమ్మదాబాదునగరం గొప్ప
 నగరం. పశ్చిమభారతంలో గొప్ప పారిశ్రామిక, వ్యాపార
 కేంద్రం. మహాగుజరాత్ లో ప్రధానపట్టణాలలో ఒకటి ఈ
 నగరం. పూర్వం అన్ని ల్వదపట్టణాన్ని పాలించిన సోలంకి
 వంశీకుడగు కర్ణదేవమహారాజు ఈ ప్రదేశంలో కర్ణావతి
 అను నగరాన్ని నిర్మించాడు. దీనినే శ్రీనగరం అనీ, రాజ
 నగరం అనీ కూడా అంటారు. క్రీ.శ. 1411లో సుల్తాను
 అహమ్మద్ షా తనపేరులో ఇప్పుడున్న అహమ్మదాబాద్
 నగరాన్ని ఇక్కడ నిర్మించాడు. ఈ ప్రదేశంలో కుందేళ్లు,
 వేటకుక్కలను తరమడం సుల్తాను చూచాడట! ఈ ప్రదేశం
 శౌర్యపరాక్రమాలకు నిలయం అని గ్రహించి ఆయన

ఇక్కడ యీ పట్టణాన్ని నిర్మించాడు. తనకు రాజధానిగా చేసుకున్నాడు. యీ సుందరనగరం—భూదేవిముఖాన ఒక చక్కని పుట్టుమచ్చగా వర్ణించబడింది. తరవాత క్రీ.శ. 1486లో మహమ్మద్ బెగడా యీ నగరాన్ని బాగు చేయించి పునరుద్ధరించాడు. ముసల్మానులపరిపాలన అంత మయినపిమ్మట యీ నగరం పీష్వాలుచేతుల్లోకి వచ్చింది. ఆపైన బ్రిటిషువారిఅధీనమైంది. ఇక్కడ వర్తకులు గొప్ప ఐశ్వర్యవంతులనీ, 'జగత్ సేత్' లనీ ప్రసిద్ధిపొందారు. యీ ప్రాంతంకూడా ప్రాచీనకాలంనుండి గొప్ప పుణ్యస్థలంగా ఉంటున్నట్లు తెలుస్తున్నది. సబర్మతీతీరంలో ఖడ్గతీర్థం ఉన్నట్లు పద్మపురాణం చెపుతున్నది. ఇక్కడ ఖడ్గధరేశ్వరాలయం వున్నది. సబర్మతిలో స్నానంచేసి ఖడ్గధరేశ్వర స్వామినిదర్శించినవారు సమస్తపాపాలనుండి విముక్తులయి బహుకాలం స్వర్గధామంలోవుంటారని పురాణంచెపుతున్నది. యీ ప్రదేశంలోనే, నీలకంఠమహాదేవాలయంకూడావున్నట్లు పద్మపురాణం వర్ణించింది. కాలూపూర్ గేట్ అవతల దుధేశ్వరఘట్టం వున్నది. ఇక్కడ దుధేశ్వరమహాదేవాలయం నెలకొనివున్నది. దివ్యలోకంలో వుండే కామధేనువు తన క్షీరాన్ని యీ స్వామిపై వర్షింపచేసి, అభిషేకిస్తుందని చెబుతారు. ఈ ప్రదేశమంతటా క్షీరమయంగా ఉంటుందనీ ఒక్కొక్కప్పుడు చీకట్లో నదీజలాలపై పాలుపడుతూ ఉండడం కనిపిస్తుందనీ అంటారు. యీ ప్రాంతంలోనే

శ్మశానభూమికూడా ఉన్నది. పూర్వం ఇక్కడ దధీచిమహా
ముని ఆశ్రమం ఉండేదనికూడా చెబుతారు. ఇంద్రుడు
వృత్రాసురుణ్ణి సంహరించడంకోసం దధీచిమహామునిసహా
యం అర్పించాడు. అప్పుడా మహాత్ముడు తాను ప్రాణత్యా
గంచేసి తన ఎముకలను ఇంద్రుడికి ఇవ్వగా—ఇంద్రుడు
వాటితో వజ్రాయుధం తయారుచేయించి వృత్రాసురుణ్ణి
వధించాడు. వేదాలు ఎంతటిపురాతనమైనవో దధీచిగాధ
అంతపురాతనమైనది. ఖడ్గధారేశ్వరమహాదేవాలయానికి
కొంచెంసమీపంలోనే సబర్మకీనదిఒడ్డున భీమనాథాలయం
కూడా ఉన్నది. అసర్వగ్రామంవద్ద ప్రాచీనమగు నీలకంఠ
మహాదేవాలయం ఉన్నది. పిలియస్వంతెనదగ్గర భద్ర
అను దుర్గం ఉన్నది. ఆ దుర్గంలో నల్లటి నిలువెత్తు భద్ర
కాళీవిగ్రహం ఇప్పటికీ మనం చూడవచ్చును. ఇంకా నదీ
తీరాన పోగాపోగా—ఒకచోట దాదాపు 50 జైనదేవా
లయాలు గుంపుగా కనుపిస్తాయి. వీటిలో ప్రధానమైనది
ధర్మనాథజీఆలయం. అతను జైనతీర్థంకరులలో పదిహేనవ
వాడు! యీ ఆలయంమీది శిల్పం మహా అద్భుతంగా
ఉంటుంది. రాయపూర్గేటువద్ద కాంకర్యతలావ్ ఉన్నది.
దీనిని క్రీ.శ. 1458లో కుతుబుద్దీన్ నిర్మించాడు. ఈ తలా
వ్కుపశ్చిమాన —అహమ్మదాబాదును పాలించిన సుల్తాన్
మహమ్మద్ బెగడాకు మతగురువగు షా అలం స్తూపం
ఉన్నది. దీనిమీదకూడా చెక్కడపుపని చాలా సుందరంగా
కనుపిస్తుంది. ఇంకా జమీమసీదు, రాణులగోరీలు, రాణి—

శిప్రీమసీదు, ఇంకా ఇతరభవనాలు అనేకం ఉన్నాయి. ఇవన్నీకూడా అద్భుతమగు శిల్పసౌందర్యంతో వుట్టిపడుతూ, హిందూ, అరబ్బీ - శిల్పశాస్త్రసమ్మేళనానికి చక్కని తార్కాణాలుగా వెలుగొందుతున్నాయి. జమల్పూరుగేటువద్ద సప్తర్షులఘట్టం వున్నది. ఇక్కడ శివునిదేవాలయం, సప్తర్షుల ఆలయం వున్నాయి.

సబర్మతీఅవతలిఒడ్డున మహాత్మగాంధీజీ స్థాపించిన సబర్మతీఆశ్రమం వున్నది. ఆయన ఈ ఆశ్రమాన్ని 1917 లో స్థాపించాడు. అనేకసంవత్సరాలు తన రాజకీయ కార్యక్రమాలన్నింటికీ ఈ ఆశ్రమాన్ని కేంద్రంగా వుంచు కున్నాడు. 1930, మార్చిలో మహాత్ముడు చరిత్రప్రసిద్ధి కెక్కిన దండి సత్యాగ్రహాన్ని ఇక్కడనుంచే ప్రారంభించాడు. 'ధారతదేశం స్వాతంత్ర్యంపొందేవరకూ మళ్ళీ ఈ ఆశ్రమంలో అడుగుపెట్టను'—అని అప్పు డాయన ప్రతిజ్ఞచేశాడు. అందువల్ల అప్పటినుంచీ సబర్మతీఆశ్రమం హరిజనోద్ధరణకు అంకితమైపోయింది. ఇప్పుడు ఇక్కడ అనేక నిర్మాణకార్యక్రమాలు కొనసాగుతున్నాయి. మహాత్మాజీ మొట్టమొదట స్థాపించిన ఆశ్రమం కొచ్చెర్ ఆశ్రమం. దాన్ని ఆయన క్రీ.శ. 1915లో స్థాపించాడు. రెండు సంవత్సరాలు అనగా 1917దాకా అక్కడ వున్నాడు. పిమ్మట — సబర్మతీఆశ్రమానికి తననివాసం మార్చు కున్నాడు. మహాత్మ గాంధీ అనేకసంవత్సరాలు నివసించి

ఎన్నెన్నో అద్భుతాలుచేసిన — సబర్మతీ ఆశ్రమం జగత్ప్రసిద్ధివహించింది.

సబర్మతీలోయలో చాలా ప్రాచీనమగు హిందూ నాగరికత విలసిల్లినట్లు - తెలియవస్తున్నది. కాంచేసమీపంలోని లోధార్ వద్దగల పురావస్తుశాస్త్రశాఖవారు ఈ ప్రాంతంలో హరప్పానాగరికతవిలసిల్లినదని వెల్లడించారు. సబర్మతీనది కోట్యార్కు అనే ప్రదేశంగుండా పోతున్నది. ఈ ప్రదేశంలో చతుర్భుజాలుగల తెల్లని సూర్యదేవుని విగ్రహం ఉన్నది. ప్రణతిజ్ అను పట్టణానికి సుమారు పన్నెండు మైళ్ళదూరంలో ఉన్నది ఈవిగ్రహం. ముఖ్యంగా ఐదోతద్రాహ్మణులకూ, వైష్ణవులకూ ఈప్రదేశం యాత్రాస్థలంగా దీనిని మధురార్కు అనికూడా పిలుస్తారు. ఈ తీర్థస్థలంలో త్రికుమార్ యజీ, ఘనశ్యామ్ రాయ్ జీల వైష్ణవాల యాలుకూడా కొన్ని వున్నాయి. వల్లభాచార్యుని సంప్రదాయం ప్రకారం ఇక్కడ పూజా—వునస్కారాలు జరుగుతుంటాయి.

సబర్మతీతీరానగల అహమ్మదాబాద్ లో పూర్వం ఒక గొప్పజ్ఞాని, మహాత్ముడు జన్మించాడు. ఆయన పేరు దాదూ. కొన్ని వందల సంవత్సరాలక్రితంవా డాయన. నాగర - బ్రాహ్మణకులంలో పుట్టాడు. పన్నెండవ ఏటనే జ్ఞానియై, సన్యాసం పుచ్చుకున్నాడు. రాజస్థాన్ కు వెళ్ళిపోయి

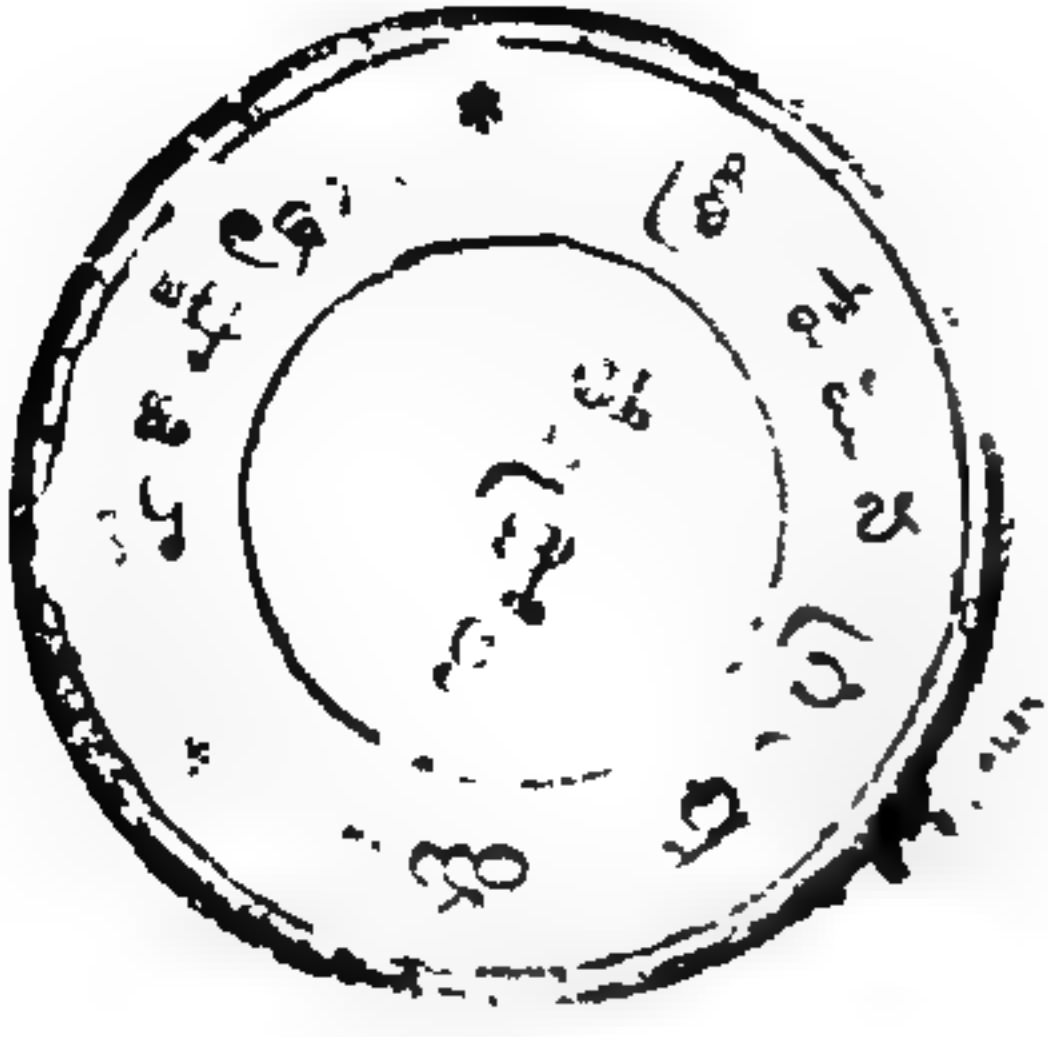
అమీర్, సిక్రీ, నిరానా'— మొదలయిన ప్రదేశాలన్నీ తిరిగాడు. ఆయన తత్వోపదేశాలు విని అనేకులు ఆయనకు శిష్యులయినారు. తుదకు సాంభర్ వద్దనున్న బిరహానాలో సిద్ధిపొందాడు. గొప్పవేదాంతి, కవి అగు—ఆఢా అనే ఆయనకూడా అహమ్మదాబాద్ లో బహుకాలం నివసించినట్లు తెలుస్తున్నది.

సబర్మతీ, మహీనదుల ముఖద్వారాలమధ్య ఖంబత్ నగరం ఉన్నది. అనేకనదులు, దగ్గరదగ్గరగా ప్రవహించి, కాంబేసింధుశాఖలో కలుస్తున్నాయి. గుజరాతురాష్ట్రానికి, పూర్వకాలంలో భిన్నమలా, వాలభి, పటాన్ లవద్ద రాజధానులు నెలకొనివున్నాయి. చివరిరాజధాని సబర్మతీనదీతీరాన ఉన్నది.

సబర్మతి దక్షిణపుటొడ్డుననున్న ఫతేవాడీగ్రామం వద్ద ఈ నదికి 'నానిఫతేవాడి కెనాల్' అను ప్రాజెక్టు నిర్మించారు. ఈ ప్రాజెక్టు 1949 లో పూర్తయింది. దీనివలన దాదాపు 11 వేల ఎకరాలభూమి సాగుఅవుతున్నది. ఒక ప్రధానకాలువనూ, మూడు చిన్నకాలువలనూ కలిపి 'మోతీఫతేవాడీ ప్రాజెక్టు' నిర్మించబడుతున్నది. దీనిమూలంగా 50 వేల ఎకరాలు సేద్యంక్రిందికి వస్తుందని అంచనావేస్తున్నారు. ఈ పథకం ఇంకా పునర్వీచారణలో ఉన్నది.

సబర్మతినదీ ప్రాశస్త్యాన్ని గూర్చి పద్మపురాణం
విపులంగా వర్ణించిచెప్పింది. ఈ నదీతీరానగ్గల అహ
మ్మదాబాద్ నగరం మహాత్మ గాంధీ నడిపిన రాజకీయ,
జాతీయోద్యమాలకు బహుకాలం కేంద్రంగావుండి—
మిక్కిలి ప్రఖ్యాతిచెందినది.

సర్వద

భారతదేశంలో ముఖ్యనదులలోనూ, పొడవైన నదులలోనూ సర్వదానది ఒకటి. గంగ, గోదావరినదుల శ్రేణిలో చేరినది ఇది. మధ్యప్రదేశ్‌లో వింధ్యపర్వతాల లోని అమరకంటకం అనే కొండలో పుడుతున్న దీ నది. ఆ కొండ 22°-41' ఉ. అక్షాంశమీద, 81°-48' తూ. రేఖాంశమీద ఉన్నది. అక్కడనుంచి ఈ నది 801 మైళ్లు ప్రవహించి, చివరకు చోచివద్దనున్న కాంబేసింధుశాఖలో కలుస్తున్నది.

సర్వదానదినిగురించి వేదవాఙ్మయం అంతగా చెప్ప లేదు కాని, మహాభారతంలోనూ, మత్స్య, పద్మ, భూర్మ, స్కాందపురాణాలలోనూ ఈ నదినిగురించి పెక్కుచోట్ల వర్ణించబడింది. సర్వద, రేవానదులు వేరువేరని కొందరి మతం. ఋక్షపర్వతంలో ఒకభాగంగా వుంటున్న మేఖల పర్వతంనుండి బయలుదేరుతున్నది సర్వదానది. మరి రేవా నదేమో వింధ్యపర్వతాలలోని అమరకంటకంనుండి వస్తున్నది. అమరకోశకర్త - అమరసింహుడు సర్వద, రేవా నదులు రెండూ ఒకటిగానే చెప్పాడు.

‘రేవా తు సర్వదా సోమోద్భవా
మేఖల కన్యకా’—

(అమరం)

నర్మదశబ్దానికి 'నర్మ కేళిం దదాతీతి నర్మదా -' అని వ్యుత్పత్తి. నర్మమనగా క్రీడ. క్రీడను ఇచ్చేదినర్మద. 'రేవతే రేవా; రేవృష్టవగదా'—దాటులతో పోయేది కనుక దీనికి రేవా అనిపేరు. సోమవంశంలో పుట్టిన పురూరవుడనే రాజువలన భూమికి తేబడిందికనుక సోమోద్భవ అనీ, మేఖలపర్వతంలో పుట్టడంవలన మేఖలకన్యక అనీ-నర్మదకు పేర్లువచ్చాయి. శతపథబ్రాహ్మణంలో రేవోత్తరులు అనే ఒకతెగనుగురించి చెప్పబడింది.

నర్మదా, రేవానదులు ఒకటిఅని చెప్పినా, రెండు అని చెప్పినా—ఒకదేమో అమరకంటకంలోనూ, మరొకదేమో మేఖలపర్వతంలోనూపుట్టి—కొంతలెక్క పోయిన తరవాత రెండూ కలుస్తున్నాయి. రేవా, నర్మదా అనే రెండుపేర్లతోనూ పిలువబడుతున్నాయి. నర్మదకు ఉత్పత్తి స్థానమగు అమరకంటకపర్వతం దాదాపు మూడువేల అడుగుల ఎత్తునఉన్నది. పదికోట్లక్షీర్ధాలు అక్కడ వెలసిఉన్నాయని ప్రసిద్ధి. తరవాత నర్మదకు ఇరుదరులావున్న ముఖ్య తీర్థాలు నాలుగువందల పైచిలుకు అని చెపుతారు. నదులతోకెల్ల నర్మదానది శ్రేష్ఠమైనదని శాస్త్రాలు చెపుతున్నాయి. రుద్రునిదేహాంనుండి ఉద్భవించింది ఈ నది. ఈ నది చూనవులనేకాక సకలచరాచరకోటినీ పావనం చేస్తుందని శాస్త్రం. గంగానది కనఖలఅనేచోట నిక్కిలి పుణ్యప్రదమైనది. సరస్వతి కురుక్షేత్రంలో పుణ్యవాయక

మైనది. మరి నర్మదానది - అడవిలోకానీ, గ్రామంలో
కానీ — ప్రవహించినంతలెక్కా పుణ్యప్రవహేనని శాస్త్రం.
సరస్వతినదీజలం పదిరోజులలో పాపాలన్నీ పోగొడుతుంది
యమునాజలం ఏడురోజులలో పాపాలు పరిహరిస్తుంది.
గంగాస్నానం తక్షణమే సకలపాపాలనూ నశింపజేస్తుంది.
కాని, నర్మదానది కంటితో చూచినంతమాత్రాననే—
సమస్తమయిన పాపాలనూ పోగొట్టి పుణ్యలోకాలు ప్రసా
దిస్తున్నది-అని శాస్త్రవచనం. అమరకంటకానికే అమర
హుటంఅనికూడా పేరు. అది కళింగదేశంలో భాగమని
చెబుతారు. అక్కడ ప్రవహించే నర్మదానదీతీరంలో అనేక
మంది మహర్షులు పూర్వం తపస్సుచేసినట్లూ, నదీతీర
మంతటా విహరించినట్లూ తెలుస్తున్నది. జితేంద్రియుడైన
వామ నర్మదలో స్నానమాడి ఒక్కరాత్రి ఉపవాసంచేస్తే
అతని పితృదేవతలు - సూరుతరాలవారు తరిస్తారనీ ధర్మ
శాస్త్రం. నర్మదానది పొడవు సూర్యయోజనాలనీ (యోజనం
అసగా ఆమడ) వెడల్పు రెండుయోజనాలనీ చెబుతారు. ఈ
నది పితృదేవతలకుమార్తె అనీ, ఈ నదీతీరంలో శ్రాద్ధాలు
పెట్టినా, పిండప్రదానాలుచేసినా—అంతులేని పుణ్యం లభి
స్తున్నదని మన ధర్మశాస్త్రాలు చెబుతున్నాయి. సర్ప
విషాన్ని పోగొట్టడంలో నర్మదాజలం చాలా శ్రేష్ఠమని
అంటారు. నర్మద ఉత్పత్తిస్థానమగు అమరకంటకంలో -
కావాలని అగ్ని ప్రవేశంవల్లకానీ, జలప్రవేశంవల్లకానీ,

ఉపవాసం వల్లకానీ దేహత్యాగంచేసినట్టయితే అలాంటివారు అప్పటికప్పుడే ముక్తిహొంది స్వర్గలోకాలకు పోతారని చెబుతారు. నర్మదాజలాలవల్ల అమరకంటకంలో ఏర్పడిన రతాకంచుట్టు ఏన్నో దేవాలయాలున్నాయి. అమరకంటకంనుంచి బయలు వెడలే నర్మద, సోనీ, మహానది—ఈ మూడు నదుల మూలస్థలాలు — ఆదికాలంనుంచి గొప్ప తీర్థయాత్రాస్థలాలుగా ప్రసిద్ధికెక్కివున్నాయి. నర్మదానది ఉస్మాస్థానానికీ అది సముద్రంలోకలిసే ప్రదేశమైన బ్రోచిలే మధ్యలో 60కోట్ల 50 వేల తీర్థాలున్నట్లు అగ్ని, కూర్త, స్కాందపురాణాలు చెబుతున్నాయి. అయితే, ఈ తీర్థాలన్నీ పాపాత్ములగు కలియుగంలోని మానవులకు ప్రత్యక్షంగా కనుపించవని స్కాందపురాణంలో ఉన్నది.

నర్మదనుగురించిన పురాణగాథ ఇది: పూర్వం ఒకప్పుడు శివుడు ఉమాసహితుడై ఋషిపర్వతంమీద ఉగ్రతపస్సుచేశాడు. అప్పుడాయన దేహాంసుండి చెమట పుట్టింది. అదే ఒక మహానదిగా ప్రవహించింది. ఆ నది ఒక స్త్రీరూపంధరించి—తనను అనుగ్రహించమని శివుణ్ణి ప్రార్థించింది. అప్పుడు శంకరుడు ఎప్పటికీ తరగని పుణ్యాజీవనదియై ప్రసిద్ధిచెందమని నర్మదకు వరంబిచ్చాడు. ఆకారణంవల్లనే నర్మదకు రుద్రాకన్య, అయోనిజ—అనే పేర్లువచ్చాయి. ఈ కథయే మరొకవిధంగానూ వర్ణించబడింది.

శివునిదేహాంసుండి పుట్టిన స్వేదం ఒక చక్కని దేవకన్యరూపం ధరించింది. ఆ పిల్ల రూపురేఖావిలాసాలు చూచి, దేవతలూ రాక్షసులూకూడా మోహంలో మునిగి పోయారు. అందరూ ఆమెవెంటపడ్డారు. అప్పుడు శివుడు 'మీలో ఎవరుబలవంతులో వారికి ఆ కన్య దక్కుతుంది' - అని చెప్పాడు. దేవతలూ రాక్షసులూ పోటాపోటీలుపడి ఆ పిల్లను పట్టుకోడానికి ప్రయత్నంచేశారు. అయితే, ఆమె వారెవరికీ చిక్కలేదు. వాళ్ళను దగ్గరికిరానిచ్చినట్లే రానిచ్చి అంతలోనే అందకుండా మాయమైపోతూవచ్చింది. ఎన్నెన్నో చిత్రవిచిత్రరూపాలు ధరిస్తూవచ్చింది. ఆ విధంగా ఆటలాడుతూ - వాళ్ళందరినీ ముప్పుతిప్పలుపెట్టి ఎంతోదూరం తిప్పింది. ఆమెకీడానినోదాలు చూచి శివుడు చాలా సంతోషంపొందాడు. ఆ కన్యకు నర్తక అని పేరు పెట్టాడు. నర్తకం - అంటే కీర్తి. ఆ విధంగా ఆమెకు ఆ పేరు సార్థకమయింది. చివర కా కన్య శివుడివద్దకు వచ్చింది. ఇహ దేవతలూ, రాక్షసులూ ఆశవదులుకుని ఊరుకున్నారు. అప్పుడు శివుడు ఆమెను సముద్రుడికి ఇచ్చి పెండ్లిచేశాడు. నర్తకానది పెద్దధ్వనిచేస్తూ, గంతులు వేస్తూ, దాటుకుంటూ పోయిన కారణాన రేవా అని పేరు పొందింది. పోతే అమరకంటకం—అనేవానికి ఈ విధంగా అర్థం చెబుతారు. అమరులంటే—దేవతలు. కట - అంటే శరీరం. దేవతలదేహాలమీద నర్తక నవ్వుకుంటూ నాట్యాలు

చేసింది. నర్మద పుట్టిన పర్వతంచుట్టూ దేవతలశరీరాలు మూగివున్నాయి. అందువల్లనే ఆ పర్వతానికి అమరకంటకం అని పేరువచ్చింది.

మరికొన్ని పురాణాలలో ఇలా ఉంది—నర్మద చంద్రుడికుమార్తె. ఆమెను పురుకుత్సుడు ప్రేమించాడు. ఆమెకూడా పురుకుత్సుని ప్రేమించింది. ఇలావుండగా గంధర్వులు నాగలోకానికి పోయి అక్కడ నాగులను బాధించడం మొదలుపెట్టారు. అప్పుడు నాగులు పోయి విష్ణుమూర్తితో మొరపెట్టుకున్నారు. ‘పురుకుత్సుని ప్రార్థించండి—అతను మిమ్మల్ని రక్షిస్తాడు’—అని విష్ణువు చెప్పాడు. అంతట నాగులప్రార్థనపై పురుకుత్సుడు నాగలోకానికిపోయి - గంధర్వులను పారద్రోలాడు. నర్మద మూలంగా తమ కీ ఉపకారంజరిగినందున నాగులు సంతోషించి, ‘నీ నామంస్మరించినవారికి సర్వబాధ వుండదు’—అని వరంఇచ్చారు. నర్మద పురుకుత్సుని పెండ్లాడింది. నర్మద పేరు తలచినవారికి సర్వబాధ ఉండదని శాస్త్రం.

కపిల. వైశాల్య, ఇరంది, ఇక్షునది, కవేరి—అనే నదులన్నీవచ్చి నర్మదలో కలుస్తాయి. అమరకంటకంనుండి బయలుదేరిన నర్మద—తరువాత కపిలాధర అనే ప్రదేశంలో—70, 80 అడుగులఎత్తునుండి క్రిందికి దిగుతుంది. అక్కడనుంచి వంకరలొంకరలుగావున్న మందలపర్వతాల గుండా ప్రవహిస్తుంది. జబల్ పూర్ వద్ద గుండ్రంగా ఒక ఇరుకైన మలుపుతిరిగి—30 అడుగులఎత్తునుండి చూచు

తుంది. ఈ జలపాతానికి 'ధువంధార'-అని పేరు. అక్కడ నుంచి చలువరాతికొండలమధ్యగుండా ప్రవహించి, పశ్చిమానికి మళ్ళుతుంది. వింధ్య, సాత్పూరా పర్వతపంక్తుల మధ్యనుంచి పోతుంది. దీనినే నర్మదాలోయ అంటారు. చక్కని చలువరాతికొండలమధ్యగల ఈ లోయ ఎంతో రమణీయమగుదృశ్యం. నదికి ఇరుదరులాగల కొండలు దట్టమైన అడవులతో నిండివున్నాయి. నర్మద సారవంతమైన ఒండుమట్టిని తెచ్చి చేరుస్తున్నది. సముద్రంలో కలిసేముందు—నర్మదానది 170 మైళ్ళదూరం బొంబాయి రాష్ట్రంగుండా ప్రవహిస్తున్నది. నదీముఖద్వారంలో వున్న బ్రోచ్ వద్ద ఈ నది వెడల్పు 17 మైళ్లు. బ్రోచ్ పూర్వం చాలా ప్రసిద్ధిగన్న రేవు. నర్మదకు ఉపనదులు చాలా వున్నాయి. వాటిలో మందలలోనుంచి వచ్చే బంజారు, నరసింగపూర్ నుంచి వచ్చే షేర్, షక్కర్ నదులు. హోషంగాబాదుజిల్లానుంచి వచ్చే తావా, చిన్నతావా, గంజాల్ నదులు, జబల్ పూర్ జిల్లానుంచి వచ్చే హిరాన్, ముఖ్యమైన ఉపనదులు. నర్మదానదిమీద బహరాషూట్, ఓంకారమాంధాత, బర్వానీ, కర్గాలీ, శుక్లతీర్థం, బ్రోచి—మొదలయినవి ప్రసిద్ధమగు స్నానఘట్టాలు.

మోర్టక్కా అనే ప్రదేశానికి సుమారు ఏడుమైళ్ళ దూరంలో నర్మదానది రెండుసాయలుగా చీలుతున్నది. ఒకటి నర్మద, రెండు కావేరి—యీ రెండుసాయలకూ మధ్య ఒక దీవి ఏర్పడింది. దీనిని మాంధాతద్వీపం అనీ,

శివపురం అని పిలుస్తారు. ఇక్కడే ప్రసిద్ధమగు ఓంకార
క్షేత్రం వుంది. ఓంకారేశ్వరుడు ఇక్కడ వెలశాడు. ఓం
కారలింగం పన్నెండు జ్యోతిర్లింగాలలో ఒకటి - 'ఓంకార
మమలేశ్వరం'—అని ఓంకారేశ్వరుడికే అమలేశ్వరుడు
లేక అమలేశ్వరుడు అని పేరుకూడా వున్నది. ఓంకారేశ్వ
రాలయం చాలా ప్రాచీనమైనది.

పూర్వం కృతయుగంలో ఇక్ష్వాకువంశజుడగు
మాంధాతచక్రవర్తి ఈ ప్రదేశంలో శంకరుణ్ణిగురించి
తపస్సుచేశాడు. శంకరుడి అనుగ్రహం పొందాడు.
అందుకే యీ ప్రదేశానికి మాంధాతద్వీపం, లేక శివపురం
అని పేరువచ్చింది. పూర్వం శిథిలమైపోయిన ఓంకారేశ్వ
రాలయాన్ని మహారాష్ట్రపీష్వాలు పునరుద్ధరించారు. ఇప్పు
డున్న ఆలయం పీష్వాలకాలంలో కట్టించే—ఓంకారేశ్వ
రుడికి అమలేశ్వరుడని పేరువున్నప్పటికీ—యీ రెండు
పేర్లతో రెండు ఆలయాలు వేరువేరుగా వున్నాయి. పూర్వం
వింధ్యాద్రి శివుణ్ణిగురించి ప్రార్థించిందనీ - దేవతల, మును
లకోరికపై ఇక్కడ జ్యోతిర్లింగం రెండు ముక్కలై
రెండుగా వెలసిందనీ, ఒకటి ఓంకారేశ్వరుడూ, రెండవది
అమలేశ్వరుడు లేక అమలేశ్వరుడు అనుపేర్లతో ప్రసిద్ధి
చెందాయనీ పురాణాలు చెపుతున్నాయి. ఓంకారనాథంలో
కార్తీకపూర్ణిమనాడు గొప్పవుత్సవం జరుగుతుంది. ఇక్కడ
ఒక కొండకూడా ఉన్నది. దీన్ని భృగుపతనం అని పిలు

స్తారు. పూర్వం పుణ్యాత్ములెందరో ఆ ప్రదేశంలో దేహ
త్యాగంచేసి ముక్తిపొందినట్లు చెపుతారు

నర్మదానది శంకరుడి బాణలింగాలకు ప్రసిద్ధి.
బాహుకారంలోవుండే లింగాలు బాణలింగాలంటారు. శివ
పూజాపరులు ఇవి చాలా మహత్తు కలవిగా భావించి పూజి
స్తారు. నర్మదానదిలో ఎక్కడచూచినా బాణలింగాలే.
నదిలో ఎన్నిరాళ్లున్నాయో అన్ని బాణలింగాలున్నాయని
అంటారు. ఓంకారనాథంనుండి పోతే కొద్దిమైళ్ళలోపు
ననే యీ నదిలో త్రినేత్రాలు, యజ్ఞోపవీతం - గుర్తులుగా
గల బాణలింగాలు అనేకం దొరుకుతాయి. ఈ లింగాలను
నర్మదేశ్వరలింగాలని అంటారు. చాందోడ్, కర్గాలీ—అనే
ప్రదేశాలు ప్రసిద్ధ తీర్థయాత్రాస్థలాలు. చాందోడ్ వద్ద ఓర్
సంగమం ఉన్నది. ఓర్ నది వచ్చి ఇక్కడ నర్మదలో
కలుస్తున్నది. పూర్వం వ్యాసమునీంద్రులవారిపుత్రుడగు
శ్రీశుకుడు బాల్యంలోనే సర్వసంగపరిత్యాగంచేసి విరా
గియై వెళ్ళిపోయాడు. అప్పుడు వ్యాసుడు, కుమారుణ్ణి
తిరిగి తీసుకరావడానికి వెనకాల పరుగెత్తాడు. శుకయోగి
అవతరించున వుండగా—వ్యాసుడు చాందోడ్ వద్ద తపస్సు
చేసినట్లు చెపుతారు. చాందోడ్ కు ఎనిమిదిమైళ్ళదూరాన,
నర్మదానదిలోని ఒకదీవిలో ఇప్పటికీ వ్యాసులవారిగుడి
వున్నది. ఆ సమీపంలోనే బెర్కాల్ అనే చిన్నపట్టణం
వున్నది. అది సామవేద బ్రాహ్మణులకు ప్రసిద్ధిచెందిన
చోటు.

వ్యాసాలయానికి వక్షిణంగా శుకదేవమహాదేవ అల
యమున్నూ, వ్యానుడిగుడికి నాలుగుమైళ్ళదూరంలో అన
సూయ ఆలయమున్నూ వెలసివున్నాయి. అవతల ప్రక్కన
కర్గాలీ అనే పట్టణంలో మహాపండితులగు వైదికనాగర
ద్రాహ్మణులు, సన్యాసులు అనేకులున్నట్లు ప్రసిద్ధిగా చెప్పు
కుంటారు. ఇంకా అవతలికి పోతే.. కుంభేశ్వరమహాదేవ
ఆలయం, శనైశ్వరాలయం ఉన్నాయి. శివగ్రహపీఠ పట్టిన
వారు ఇక్కడికి వచ్చి శనైశ్వరుని పూజించి బాధానివారణ
చేసుకుని పోతుంటారు. ఇంకా తూర్పుగా పోతే, నర్మదా
నది ఉత్తరపువ్వాడ్డున ఒక అరణ్యమధ్యంలో సూర్యేశ్వరా
లయం ఉన్నది. ఇక్కడ భిల్లులు నివసిస్తున్నారు. అప్పు
డప్పుడు యావదేశంలో మామ అశ్వత్థామ అగుపిస్తుంటా
డని వీరు చెపుతుంటారు. అశ్వత్థామ మహాభారతయుద్ధంలో
ప్రసిద్ధిచెందిన వీరుడు. ద్రోణాచార్యుని పుత్రుడు. అస్త్ర
విద్యలో మొనగాడు. అంతేకాదు. ఆయన చిరంజీవి అని
మన పురాణాలు చెపుతున్నాయి. భారతయుద్ధంలో
చివరి ఘట్టంలో ఒకనాటిరాత్రి అశ్వత్థామ పాండవులశిబి
రంలో ప్రవేశిస్తాడు. అక్కడ నిద్రపోతున్న ద్రౌపది
పుత్రులు ఉపపాండవులను నిర్దాక్షిణ్యంగా చంపి కసితీర్చు
కుంటాడు. అప్పుడు పాండవులు ద్రౌపది పుత్రదుఃఖాన్ని
పోగొట్టేటందుకు అశ్వత్థామను పట్టుకుంటారు. అశ్వత్థామ
తలలో ఒక మణి వున్నది. అది అతనికి ప్రాణసమాన
మైనది. గొప్ప మహిమకలది. పాండవులు అతని శిరో

రత్నాన్ని ఊడబెరికి తీసుకుని - అతన్ని ప్రాణాలతో విడిచిపెడతారు. అంతట చిరంజీవి అగు అశ్వత్థామ విరాగియై తపస్సుచేసుకోడానికి కృష్ణద్వైపాయనుడి ఆశ్రమానికి వెళ్ళిపోతాడు. ఇక్కడికి పశ్చిమాన శుక్లతీర్థం ఉన్నది. అది గొప్ప యాత్రాస్థలం. అక్కడ కవి, ఓంకారేశ్వర, శుక్ల—అనే మూడు ముఖ్యకుండాలున్నాయి. కార్తీక పూర్ణిమనాడు ఉత్సవం జరుగుతుంది. శుక్లతీర్థానికి ఒక మైలు దూరంలో ఒక చిన్నదీవిలో కబీరువాడ అనే ప్రసిద్ధమైన స్థలం ఉన్నది. భక్తకబీరు తాను దంతకాష్ఠంగా ఉపయోగించే ఒక పుల్లను ఇక్కడ భూమిలో పాతాడట. దానిచుట్టూ ఇప్పుడున్న కబీరువాడ వెలసినట్లు చెబుతారు. శుక్లతీర్థానికి పదిమైళ్ళదూరంలోనే ద్రోచి వున్నది. ద్రోచి యాత్రాస్థలం. ఇక్కడ భృగుమహర్షి ఆశ్రమం ఉన్నది. ముఖ్యంగా దశాశ్వమేధఘట్టం అనేదోటు పుణ్యతీర్థంగా భావించబడుతున్నది. ద్రోచికి సమీపంలోనే జామదగ్న్య అనే తీర్థం కూడా ఉన్నది.

ఇప్పుడున్న ద్రోచిపట్టణంవద్దనే పూర్వం బలిచక్రవర్తి అశ్వమేధయాగంచేసినట్లు చెబుతారు. బారుకచ్చ, భృగుపుర, భృగుక్షేత్ర, భృగుకచ్చ—అనే పేర్లతో ద్రోచి మన పురాణాలలో వర్ణింపబడింది. మహాభారతకాలంలోనే ఈ పట్టణం ఉన్నట్లు తెలుస్తున్నది. భీమసేనుడికుమారుడు—ఘటోత్కచుడు ఇక్కడ కొంతకాలం ఉన్నట్లు చెబుతారు. ఇది గొప్ప తీర్థయాత్రాస్థలమేకాక, ముఖ్యమైన రేవుపట్టణ

మనిహూడా కూర్మ పురాణంలో చెప్పబడింది. భృగుమహర్షి ఇక్కడ తపస్సుచేసినట్లు ప్రసిద్ధి.

ద్రోచిప్రాంతంలోనే పూర్వం హైహయవంశజుడయిన కార్తవీర్యార్జునుడి రాజధానియగు మహాష్వతీపురం ఉన్నట్లు చెబుతారు. ఏమైనా కార్తవీర్యార్జునుడు వింధ్య పర్వతప్రాంతంలో నర్మదానదీతీరాన ఉన్నట్లు పురాణాల వల్ల తెలుస్తున్నది. కార్తవీర్యుడికి వెయ్యిచేతులు. గొప్ప బలశాలి. దత్తాత్రేయునివలన వరంపొందినవాడు. ఒకప్పుడు డతను అంతఃపురస్త్రీలతో నర్మదానదికి వెళ్ళాడు. తన వేయిబాహువులతో నర్మదానదీప్రవాహాన్ని అరికట్టి అక్కడ స్త్రీజనంతోకూడి జలక్రీడలాడాడు. ఆసమయంలో రావణుడు ఆ ప్రాంతానికి వచ్చి—ఒకచోట శివపూజచేసు కుంటున్నాడు. కార్తవీర్యుడు నర్మదాజలాలను అరికట్ట నందున—ఆ నీరు వచ్చి రావణుడి శివపూజకు భంగం కావించింది. అప్పుడు రావణుడు కోపంతోవచ్చి—కార్తవీర్యుడితో యుద్ధంచేసి—అతన్ని ఓడించాడు. పిమ్మట కొండొకకారణాన జమదగ్ని సుతుడగు పరశురాముడు—కార్తవీర్యార్జునుణ్ణి సంహరించి మహిష్మతీపురాన్ని ధ్వంసం చేశాడు.

నర్మదానదికి 35 సంగమస్థలా లున్నాయి. అన్ని ట్లోకి శ్రేష్ఠమైనది రేవాసాగరసంగమం. నర్మదానదికి తరచు వరదలు వస్తుంటాయి. ఈ నదిపై పెద్దప్రాజెక్టులేవీ

నిర్మింపబడలేదు. నర్మదలోయ, యూరై ప్రాద్యైక్యము పంచ
వర్షప్రణాళికలలో చేర్చబడినాయి.

జబల్ పూర్ వద్ద వలువరాతికొండలమధ్య గల
నర్మదలోయ పెన్నెలరాక్షులందు చూస్తే, చాలా మనో
హరంగా ఉంటుంది. ఈ పదిముఖద్వారాన్నుండి రోపలికి
60 మైళ్ళదాకా పడవలమీద ప్రయాణంచేయవచ్చును. మన
దేశంలో చాలానదులు పక్ష్మమాన-పుట్టి, తూర్పుదిశగా ప్రవ
హించాయి. కాని నర్మద పశ్చిమదిశగా ప్రవహించి, పడ
మీటిసముద్రంలో కలుస్తున్నది. ఈ నదికిగల విశేషాలలో
ఇది ఒకటి. అందువల్లనూ ఈ నది గొప్పపుణ్యనదిగా
చెప్పబడుతున్నది.

త ప తి

తపతీనది సాత్పూరాపర్వతశ్రేణిలో తూర్పునవున్న మహాదేవికొండలలో పుట్టింది. ఈ ప్రదేశాన్నే వింధ్య పాడమూ, గోణణగిరి అను పేర్లతో పిలుస్తారు. అక్కడ పుట్టిన తపతీనది పశ్చిమదిశగా ప్రవహించి, చివరకు సూరత్ వద్ద అరేబియాసముద్రంలో పడుతున్నది. ఈ నది పొడవు సుమారు 450 మైళ్లు. పరివాహప్రదేశం సుమారు 30 వేలమైళ్లు. మొదట 150 మైళ్ళదూరం సాత్పూరాపీఠ భూమిలోనే ప్రవహిస్తుంది. తరువాత ఖాండేష్ గుండా— ఇంకా పశ్చిమానికి గుజరాతులో ప్రవహించి, సూరత్ జిల్లా లోనుంచి పోతుంది.

తపతీనది జన్మస్థానం గొప్ప పుణ్యతీర్థంగా భావించ బడుతున్నది. దానిని మూలతపి లేక మూలతాయి—అని అంటారు. తపతికి తపి అనుపేరుకూడా వున్నది. సరిగ్గా గుర్తించి చెప్పాలంటే, ఈ నది వుత్పత్తిస్థానం 21° 48' ఉ. అక్షాంశ, 78° 15' తూ. రేఖాంశలమీద వున్నది. జైతూల్ జిల్లాలోనుంచి ప్రవహించిన పిదప, సాత్పూరా కొండకోనలనుండి బయటపడి, నేమూర్ జిల్లాలో ప్రవహిస్తుంది. ఋరహాన్ పూర్ పట్టణానికి అవతల కొద్దిమైళ్ళ దూరంలో ప్రవహిస్తుంది. అప్పుడు బీరారుకొండలనుండి పూర్ణానది వచ్చి తపతీనదితో కలుస్తుంది. పూర్ణా, పయోష్ణి

నదులు ఒకటేనని కొందరు పండితులంటారు. కాని పురాణాలు యీ రెండునదులనూ వేరువేరుగా పేర్కొన్నాయి. స్కాందపురాణంలో తపతీనదినిగురించి విపులంగా చెప్పబడింది. తపతీమహాత్మ్యం అనుపేరుతో కొంతభాగం వున్నది. తీర్థప్రకాశ అనుగ్రంథంలోకూడా యీ నది వర్ణించబడింది. మహాభారతం ఆదిపర్వంలో యీ నదికథ ఇలా ఉన్నది: తపతి సూర్యభగవానుడికుమార్తె. ఒకనాడు సంవరుణుడనేరాజు అరణ్యంలో యీమెనుచూచి మోహించాడు. గాంధర్వవిధిని తనను పెండ్లాడమని కోరాడు. కాని, తండ్రిఅనుమతి లేకుండా తాను ఒప్పుకోలేనని చెప్పి తపతి అదృశ్యమైంది. అంతట సంవరుణుడు సూర్యుణ్ణిగూర్చి గొప్ప తపస్సుచేశాడు. ఆయన్ను మెప్పించి - తపతిని భార్యగా పొందాడు. తపతికి సంవరుణునివలన ఒకకుమారుడు కలిగాడు. అతనిపేరు కురు. అతనే కురువంశానికి మూలపురుషుడయినాడు. ఈ కథనే భాగవతం కొంచెం విపులంగా చెప్పింది. విశ్వకర్మకుమార్తెయగు సంజ్ఞాదేవి సూర్యునిభార్య. సంజ్ఞయందు సూర్యుడుకి వైవస్వతుడు పుట్టి మనువైనాడు. సంభోగసమయంలో సూర్యునితేజస్సు చూడలేక సంజ్ఞాదేవి కన్నులుమూసుకున్నది. అందుకు సూర్యుడికి భార్యమీద కోపంవచ్చింది—‘నీకు అఖిలజన్మైక సంయమనుడగు కుమారుడు ‘పుడతాడు’ అని సంజ్ఞతో పలికాడు. ఆ ప్రకారంగానే సంజ్ఞకు యముడు జన్మించి

జన్మించాడు. తరవాత ఆమె చంచలదృష్టితో భర్తను చూచింది. 'నీకు విలోలయగు కూతురు పుడుతుంది' అన్నాడు మళ్ళీ సూర్యుడు. ఆవిధంగా సంజ్ఞకు యమునా నది జన్మించింది. సంజ్ఞాదేవి సూర్యుడికి భయపడి ఇహ అక్కడ నిలవలేక—తన భాయ (నీడ)ను సూర్యునివద్ద ఉంచి తాను బడబరూపంధరించి కురుదేశాలకు వెళ్ళిపోయి అక్కడుంది. సూర్యుడికి యీవిషయం తెలియదు. తనవద్దనున్న భాయతో రమించాడు. ఆమెవలన శని, సావర్ణ్యుడు—అను ఇరువురు కుమాళ్ళు, తపతి అను కుమార్తె జన్మించారు..

స్నానం, పానం, దర్శనం ఈ మూడు లేకుండానే, కేవలం స్మరించినంతమాత్రాననే తపతి సమస్తపాపాలనూ పోగొట్టి ఉత్తమగతులు కలిగిస్తుందని—తపతీమహాత్మ్యం పేర్కొన్నది.

ఋరహస్వూరుపట్టణం తపతీనది దక్షిణపుబ్బాడున ఉన్నది. ఇది పురాతనమైనపట్టణం. క్రీ.శ.1400 సంవత్సరాలనాటిది. షేక్ ఋరహ్నుద్దీను అనుపేర ప్రసిద్ధికెక్కిన నసీర్ ఖాన్ ఫరూకీ ఈ నగరాన్ని నిర్మించాడు. మొగలుల దక్కనురాజ్యాలకు ఇది చాలాకాలం ముఖ్యనగరంగా వున్నది. తపతీనదికి సుమారు ఒకమైలుదూరంలో భుసా వరపట్టణం వున్నది. ఈ పట్టణంచేరువనే తపతీ, పూర్ణా నదీలు కలుస్తున్నాయి.

ఈ రెండునదులసంగమప్రదేశం గొప్ప పుణ్యతీర్థంగా ప్రసిద్ధికెక్కింది. ధూలియాకు వాయవ్యదిశన సుమారు పాతికమైళ్ళదూరాన, ఈ నదులసంగమప్రదేశంలో ప్రకాశ నునే మరొకపుణ్యతీర్థం వున్నది. ఇక్కడికి తూర్పు దిక్కున గొతమేశ్వరమహాదేవుని ఆలయం వున్నది. పన్నెండేండ్లకొకమాటు—బృహస్పతి సింహరాశిలో సంచారంచేస్తున్నప్పుడు ఇక్కడ గొప్ప కుంభమేళాఉత్సవం జరుగుతుంది. తపతీ, పూర్ణానదులమధ్య—సంగమేశ్వర మహాదేవుని ఆలయంకూడాకలదు. ఈ నదిమీద సుమారు నూటఎనిమిది తీర్థాలు వున్నట్లు తపతీమాహాత్మ్యం పేర్కొన్నది. ధారోలీ అను గ్రామంవద్ద ధారేశ్వరతీర్థం, మోటా గ్రామంవద్ద ముత్తేశ్వరతీర్థం, బహుధాన్ పట్టణందగ్గర గొతమేశ్వరతీర్థం, కామలేజ్ లేక కామ్రేజ్ అను గ్రామంవద్ద కోటేశ్వరతీర్థం, ఖోల్వాన్ గ్రామం దగ్గర క్షిప్రావతతీర్థం, అబ్రహాపట్టణంవద్ద అంబరీషేశ్వరతీర్థం, సూరత్ సమీపానగల అశ్వినీకుమార్ దగ్గర అశ్వీతీర్థం, కటర్ గాంవద్ద కంటరేశ్వరతీర్థం, పూర్ పావగ్రామందగ్గర గుప్తేశ్వరతీర్థం, వారియవ అను ఊరి వద్ద వారితప్యతీర్థం, సూరత్ సమీపాన రామ్ నాథ్ ఘేలా అను చోట రామేశ్వరతీర్థం, నారసనగ్రామంవద్ద దర్భేశ్వరతీర్థం, హడీరాసమీపాన మోరాగ్రామంవద్దనున్న జరత్కారేశ్వర తీర్థం—ముఖ్యమైనవి.

తపతీనది ఆషాఢ శుద్ధ సప్తమినాడు జన్మించినట్లు చెపుతారు. బ్రహ్మకు శాంతిప్రసాదించడంకోసం సరిగ్గా మిట్టమధ్యాహ్నంవేళ జన్మించిందట. కనుక ఆషాఢ శుద్ధ సప్తమీతిథి ఆదివారంనాడు వస్తే మరీ పర్వదినంగా చెపుతారు. ఏమైనా ఆషాఢమాసంలో తపతీనదిలో స్నానం చేయడం, ఆ నదీతీరంలో దానధర్మాలు, జపాలు, పూజలు తపస్సు, యజ్ఞాలు—చేయడం చాలా పుణ్యప్రదం. పశ్చిమ భాండేశ్వరిలాలోని సిరిపూర్ తాలూకాలో తపతీనదీతీరానగల తల్లారు అనే ప్రదేశం చాలా ప్రసిద్ధమైనది. అక్కడ పురాతనమైనకోట వున్నది. చారిత్రాత్మకమైనస్థలం అది. క్రీ.శ. 1128 ప్రాంతంలో ఆ దుర్గం నిర్మింపబడినట్లు తెలుస్తున్నది. సూరత్ జిల్లాలో మాండ్యేతాలూకాలోగల బహు ధాన్ కూడా గొప్ప యాత్రాస్థలం. పన్నెండేండ్లకొకసారి అక్కడ గొప్ప ఉత్సవం జరుగుతుంది. యాత్రీకులు అనేకమంది వచ్చి గౌతమేశ్వరమహాదేవుని దర్శిస్తారు. సూరత్ కు సుమారు రెండుమైళ్ళదూరాన, తపతీనది దక్షిణ తీరాన రాందేర్ అను పురాతనపట్టణం వెలసివున్నది. దక్షిణగుజరాత్ లోని నగరాలలోకెల్లా ఇది పురాతననగరమని చెపుతారు. పూర్వపు 'లాట'దేశానికి ఇది ముఖ్యపట్టణంగావుండేదని కొందరు చరిత్రకారులు పేర్కొన్నారు. క్రీ. పూ. 200 లో సంపత్తి అను రాజు ఇక్కడ నాలుగు దేవాలయాలు నిర్మించాడని చెపుతారు. అత్యంతప్రాచీనమైన, చారిత్రాత్మకమైన సూరతుపట్టణం తపతీనదిదక్షిణ

తీరాన వున్నది. సూరత్ సముద్రపురేవు — సూరత్ నుండి సుమారు పన్నెండు మైళ్ళదూరంలో సువాళీ అను ప్రదేశంలో వున్నది. ప్రాచీనమగు సూర్యపురమే — సూరత్ గా మారిందని అంటారు. ఏమైనా ఇది చాలా పురాతనరేవుపట్టణం. ముఖ్యంగా మొగలుచక్రవర్తులకాలంలోనూ, యూరోపియన్ దండయాత్రల తొలికాలంలోనూ ఇది ప్రధానమైన రేవుపట్టణంగా ఉన్నట్లు తెలుస్తున్నది.

దిగువతపతీనది లోయప్రాంతాలలో నీటిపారుదల ఏర్పాటు చేయబడినాయి. 1949లో బొంబాయి ప్రభుత్వం ఈ నదిమీద కంక్రెట్ పారాప్రాజెక్టును ప్రారంభించింది. దాదాపు 850 మైళ్ళదూరం కాలువలు తీశారు. సూరతుజిల్లాలో సుమారు 800 వేల ఎకరాల భూమికి నీటివసతి లభించేట్లు చేశారు. ఈ ఏర్పాటుకు పూర్వం తపతీనదీజలాలు ఏమాత్రం ఉపయోగించుకోడం జరుగలేదు. నదీజలాలన్నీ వ్యర్థంగా పోతూవచ్చాయి. ముఖ్యంగా సూరతుపట్టణం వద్ద 2039 అడుగుల పొడవున, 50 అడుగుల ఎత్తున పెద్ద ఆనకట్ట కట్టారు. పూర్వం నుండి వస్తున్న తపతీనది వరదలను అరికట్టారు. దీనిమూలంగా ఇక్కడి పొలాలలో ఏడాదికి రెండుపంటలు పండించడానికి వీలయింది. చాలా భూమి సాగులోనికి వచ్చింది. కంక్రెట్ పారాప్రాజెక్టు క్రింద 5 లక్షల 62 వేల ఎకరాల భూమికి నీరు అంది. సాగులోనికి వస్తున్నది. సోగడ్ తాలూకాలో యూకై అనుచోట తపతీనది

మీద రిజర్వాయరు కట్టడానికి ద్వితీయపంచవర్షప్రణాళికలో ఏర్పాటుజరిగాయి. ఈ రిజర్వాయరుమూలంగా పైన చెప్పినంతభూమికి నీటివసతి లభించడమేకాక, సూరత్, వ్రోచి జిల్లాలలో ఇంకా కొత్తప్రాంతాలకు నీరు లభ్యమయ్యేట్లు చూడడం జరుగుతున్నది. అంతేకాదు, యూకై ప్రాజెక్టువల్ల జలవిద్యుచ్ఛక్తి కేంద్రంకూడా ఏర్పాటుచేయడం సంభవిస్తున్నది. తపతీనదీజలాలను ఆనేకవిధాలుగా ఉపయోగించుకోడానికి ఇంకా రకరకాల ఏర్పాట్లకు ఆలోచనలుచేస్తున్నారు. కంక్రెట్ పారాప్రాజెక్టుకుపూర్వం సూరత్ పట్టణానికి వరదలతాకిడి మిక్కుటంగా ఉండేది. 1837లో బ్రహ్మాండమైన వరదలువచ్చి పట్టణాన్ని చాలాభాగం ముంచివేశాయి. ఇప్పుడు పంచవర్షప్రణాళికలలో జరుగుతున్న ఏర్పాట్లవల్ల ఈ ప్రమాదాలు క్రమంగా తగ్గిపోతున్నాయి.

హజీరావద్ద తపతీసాగరసంగమం గొప్ప పుణ్యస్థలం. మార్గశిర అమావాస్యనాడు ఈ నదీసాగరసంగమంలో స్నానంచేసి—అక్కడున్న నాగేశ్వరుణ్ణి, జరత్కారేశ్వరుణ్ణి దర్శించినవారు మోక్షంపొందుతారని మన ధర్మశాస్త్రాలు చెపుతున్నాయి.

ఇక్కడ జరత్కారేశ్వరునిగూర్చి ఒకపురాణగాథ ఉన్నది. సూర్యుడు ఒకముని—కతోరమగు బ్రహ్మచర్యవ్రతం అవలంబించి, నిరంతరం తపోనిమగ్నుడై ఉంటూ వచ్చాడు. తపస్సువల్ల ఆయనదేహంపూర్తిగా శుష్కించి

పోయింది. అందువల్ల ఆయనకు జరత్కారుడని పేరు వచ్చింది. ఇలావుండగా ఒకమాటు ఆయనపితరులు కనుపించి ఆయనతో—‘నాయనా! నీవు వివాహంచేసుకో నందువల్ల మా వంశం నిర్వంశం అయిపోయింది. అందు వల్ల మాకు ఉత్తమతోకాలు లభించలేదు. కనక నీవు పెండ్లి చేసుకుని, కుమారునికని మమ్మల్ని ఉద్ధరించు’—అని చెప్పారు.

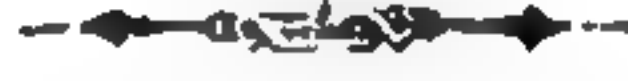
పితృదేవతల కోరికను మన్నించి జరత్కారముని వివాహంచేసుకోడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు. కాని, ఒక నియమం పెట్టుకున్నాడు. తనపేరుగల కన్యదారికితేనే వివాహంచేసుకుంటానని ప్రతినపట్టాడు. అయితే ఎక్కడ తిరిగినా ఆపేరుగల పిల్ల లభ్యంకాలేదు. చివరకు సర్పరాజగు వాసుకి చెల్లెలుపేరు జరత్కారువు—అని తెలిసింది. వాసుకి సంతోషంగా తనచెల్లెలిని తెచ్చి జరత్కారునికిచ్చి పెండ్లిచేశాడు. ఆ వివాహం తపతీసాగరసంగమంవద్దనే జరిగింది. అందువల్ల ఆ స్థలం గొప్ప పుణ్యస్థలంగా ప్రసిద్ధి కెక్కింది. అక్కడ జరత్కారేశ్వరుడు వెలశాడు. తరవాత జరత్కారుడు, తనభార్యవలన ఒక పుత్రుని కని, తన పితరులకు ముక్తికలిగించాడు. జరత్కారుని పుత్రునిపేరు ఆస్తీ కుడు. జనమేజయునివద్దకుపోయి, సర్పయాగం మాన్పించి నాగజాతిని రక్షించినవాడు ఆస్తీకుడే. ఆస్తీకునిపేరు స్మరిస్తే సర్పభయం ఉండదని శాస్త్రం.

తపతీనదీతీరంలోవున్న ఆలయాలన్నీ శివాలయాలే. ఈ నదికి ఇరవై ఒక్కపేర్లువున్నట్లు తపతీమహాత్మ్యం చెబుతున్నది. తపి, తపినీ, సావిత్రి, నాసత్య, అమృతస్యందినీ, సర్పవిషాపహ, తారా—మొదలయినవన్నీ తపతీనదిపేర్లు. అంతేకాదు, ఈ నది పర్వతరాజతనయ అయినట్లూ, వనదేవతఅయినట్లూ వర్ణించబడింది. గోళ, కాశ్యపి, సేన, విరాహ—మొదలగునవి తపతికి ఉపనదులుగా చెప్పారు. ఆషాఢశుద్ధ సప్తమినాడు తపతీతీరంలో ఆహారపదార్థసహితంగా పూర్ణకుంభజలదానంచేస్తే అమితపుణ్యం వస్తుందంటారు.

మరొకకథకూడా తపతీమహాత్మ్యంలో ఉన్నది. పూర్వం శ్రీరాముడు సూరరక్షణకు సముద్రస్నానానికి వచ్చాడు. అప్పుడు సముద్రుడు—ఒకబ్రాహ్మణపేషంలో రామునిచెంతకువచ్చి దానం అడిగాడు. ఏంకావాలో కోరుకోమన్నాడు రాముడు. అప్పుడు బ్రాహ్మణరూపంలోవున్న సముద్రుడు తపతీసాగరసంగమంలో రామునిస్నానంచెయ్యవద్దని కోరాడు. ఆశీనమాట తప్పదుకనక—రాముడు సరేనని సాగరసంగమంలో స్నానమాడమండా, వెళ్ళాడు. శ్రీరాముడు కనుక అక్కడస్నానంచేసినట్లయితే ఆయనకు ఏ ఆపదా రాదు. సీతావియోగం జరిగేదేకాదు. అందువల్ల రావణసంహారమూ జరగదు. దేవకార్యమూ నెరవేరదు. కాబట్టే సముద్రుడు శ్రీరాముని ఆ వరంకోరాడు. దీనినిబట్టి

తపతీసాగరసంగమం ఎంతటి మహాతుకలదో, ఎంతటి పుణ్యస్థలమో తెలుస్తున్నది. సూరతేసమీపంలో రామనాథ్ గాలావడ్డ శ్రీరాముడు ప్రతిష్ఠించిన రామేశ్వరలింగం ఇప్పటికీ వున్నది.

నర్మదలాగానే తపతికూడా పశ్చిమదిశగా ప్రవహించి పశ్చిమ సముద్రంలో పడుతున్నది. శ్రేష్ఠమగు పుణ్యనదులలో తపతి ఒకటి.

మ హీ

పశ్చిమఇండియాలోని పెద్దనదులలో మహీనది ఒకటి. గుజరాతుకు సంబంధించినంతవరకూ నర్మద, తపతీ నదుల తరువాత ఇది ముఖ్యనదిగా భావించబడుతున్నది. మహీనదిని మాహీనదిఅనికూడా పిలుస్తారు. దీనిపొడవు సుమారు 350 మైళ్ళు. పరీవాహప్రదేశం పదిహేడువేల మైళ్ళు. దీని ఉత్పత్తిస్థానం మధ్యభారత్ లోని అమ్రీరా జిల్లాలో 22° 53' ఉ. అక్షాంశ 75° 5' తూ. రేఖాంశల మీద సముద్రమట్టానికి 1850 అడుగులఎత్తున వున్నది. వింధ్యపర్వతాలలో పశ్చిమదిశన అమ్రీరానగరసమీపంలో మెహాడ్ సరస్సునందు జన్మిస్తున్నది. చివరకు గుజరాతు లోని కాంబేసింధుశాఖలో పడుతున్నది. ఈ నది ఉత్పత్తి స్థానం సముద్రానికి సరిగ్గా తూర్పున 160 మైళ్ళదూరంలో వున్నప్పటికీ—ఇది ఆమూర్గాన ప్రవహించక ఉత్తరదిశగా పోయి, కొంతలెక్క వెళ్ళినతరువాత మలుపుతిరిగి గుజరాతులో ప్రవేశిస్తున్నది. జన్మస్థానంనుండి ఆరావళీపర్వత పంక్తులవైపుపోయి పూర్వపురాష్ట్రాలగు గ్వాలియర్, ధార్, రూబూ, రత్నామ్, శైలానాలగుండా ప్రవహిస్తున్నది. మేవార్ కొండలలోనుంచికూడా పోతున్నది. దన్ గర్ పూర్ బన్ స్వాడాజిల్లాలమధ్య సరిహద్దు ఏర్పర్చుతూ, గుజరాతులో ప్రవేశించినతరువాత కైరా, ఒరోడాజిల్లాలమధ్యనుంచి ప్రవ

హిస్తున్నది. ఈ నదికి కుడివైపున కైరాజిల్లాయున్నా, ఎడమవైపున పంచమహల్, బరోడాజిల్లాలున్నాయి. ఇంకా పశ్చిమానికి పోతే నదికికుడిప్రక్కన కాంబే, ఎడమ ప్రక్కన బ్రోచ్ జిల్లాలు తగులుతాయి. నది మొదట్లో కొంత లెక్క బాగా పెడల్పుగా ఉన్నప్పటికీ రోతుమాత్రంతక్కువ. మామూలుగావుండే పరిస్థితి ఇది. అయితే, వర్షాకాలంలో అలాకాదు. వర్షాలుపడుతున్నప్పుడు నదిలో నీరు బాగా పైకి పెరుగుతుంది. సముద్రానికి ఇంకా 45 మైళ్ళదూరం ఉన్న ధనగా—నది ఆటూ—పోటులతో మహావేగంగా ప్రవహిస్తుంది. సముద్రానికి 30 మైళ్ళదూరంలోవున్న ధేవన్ సగరంపద్ద ఒక పెద్ద కయ్యను ఏర్పరుస్తున్నది. తరవాత కాంబేసింధుశాఖపద్ద సముద్రంలో కలుస్తున్నది. కాంబే నుండి 'కావి' వరకూ నదీతీరంపొడవు సుమారు అయిదు మైళ్ళు. ఇరుదరులా చాలా ఎత్తున ఒండ్రుమట్టిని చేర్చి, అగాఢమైన లోయలను ఏర్పరుస్తున్నది ఈ నది. వరదలు వచ్చేకాలంలో—ధేవన్ దాకా దాదాపు పాతికమైళ్ళదూరం నదికి ఈ ఒడ్డునా ఆ ఒడ్డునా ఆరుఅడుగులఎత్తున నురుగుతో నిండిన జలం పైకిలేస్తుంది.

మహీనది, ఎక్కడెక్కడి ప్రాంతాలనుండో విపరీతంగా ఒండ్రుమట్టిని తెచ్చి, గుజరాతును సారవంతం చేస్తున్నది.

మహీనదినిగురించి పురాతనకథలు చాలావున్నాయి.

ఉజ్జయినిని పాలించే ఇంద్రమ్యముడనేరాజు దేహాంనుండి వచ్చిన చెమటవలన పుట్టిం చీ నది అని చెప్పతారు. మహీ పతిపుత్రిక కనుక దీనికి మహీ అని పేరువచ్చిందని మరొక కథకూడా ఉన్నది. పూర్వం ఒక గుజరాతీపడుచు - రోజూ పెరుగుచిలుకుతూవుంటే—ఒకయువకుడు ఆ పిల్లవై పే చూస్తూవుండేవాడట! అయినా ఆ అమ్మాయి అతనివంక కన్నెత్తిచూడలేదు. ఒకనా డా యువకుడు ఆమెవంక రెప్పనాల్చుకుండా చాలసేపు చూడడం మొదలుపెట్టాడు. అకస్మాత్తుగా ఆ అమ్మాయి ఇది కనిపెట్టింది. అతను తనవైపు చూస్తున్నాడని తెలుసుకున్నది. అతని బారినుండి తప్పించుకోడానికి అక్కడున్న పెద్ద పెరుగుబానలో నూరింది. అప్పుడు పెరుగుబానలో పెరుగు పైకి పొంగి వచ్చింది. అది ఒక నదిఅయి ప్రవహించింది. ఇంకొక విషయంకూడా చెప్పతారు—ఈ నది మెహాద్ సరస్సునుండి పుట్టిందికనుక దీనికి మావ్, మాహూ, మాహీ, మేండా - అను పేర్లువచ్చాయని అంటారు.

మహీనదికి ఇరుదరులా ఉన్న రోయలలో పూర్వం భయంకరమైన కొండజాతులవాళ్లు కొందరుండేవాళ్ళు. వాళ్లు భూతకులు. అందువల్ల ఈ నదిని దాటాలంటే జనానికి అమిత భయంగా ఉండేది. నదిని దాటవచ్చే జనం వీళ్ళచేతుల్లోపడక తప్పదు. వీళ్ళు మనుష్యులను చంపి సొమ్ములు వలచుకునేవాళ్ళు. నదిని దాటాలంటే జనానికి

మరొక భయంకూడా ఉండేది. ఉన్నట్టుండే ఈ నదికి క్షణంలో వరదలువచ్చేవి. ఇదొక తగనిభయం జనానికి. ఈ నదీతీరంలో భిల్లులు, కోయలు—అనే కొండజాతుల వాళ్ళు నివసించేవారు. ఈ నదిని మహీసాగరం అని పిలవడమేకాక—దేవతగా, తల్లిగా భావించేవారు. నదికి పూజలు చేసి, బలులుఇచ్చేవారు. నదిమీద—మిన్ గ్రాడ్, ఫజ్లిపూర్ అన్ గాడ్, యాస్ పూర్—అనే నాలుగుప్రదేశాలు తీర్థయాత్రాస్థలాలు. ముఖ్యంగా వాళ్ళు చైత్రమాసంలో పూర్ణిమనాడు ఈ స్థలాలకువెళ్ళి నదీదర్శనం చేసుకునేవాళ్ళు. భిల్లులు కోయలు, పతన్ వాడులు—ఏదైనా అవసరంవస్తే ఈ నది పేరుమీద ఒట్టుపెట్టుకునేవారు. ఎంతటి ప్రమాదంవచ్చినా సరే నదిమీద ఒట్టుపెట్టుకున్నతరవాత తప్పరు. అంతేకాదు, ఆ జాతులవారితో మరొక నమ్మకంకూడా వుండేది. తమ వారిలో ఎవడైనా చెయ్యరానితప్పుచేస్తే వాడికి మహీనది నీరు తాగమని ఇచ్చేవారు. వాడు నిజంగా తప్పుచెయ్యనట్టయితే ఆ నీరు త్రాగగలిగేవాడు. అలాకాక తప్పు చేశాడా— అ నీరు వాడికడుపులో ఇమడదు—బయటికి కక్కివేసేవాడు. తప్పుచేసినట్లు అదే గుర్తు. సమయం వచ్చినప్పుడు హిందువులలో అనేకమంది ‘భగవద్గీత’ ముట్టుకొని ఎలా ప్రమాణంచేస్తారో, అలాగే ఈ ప్రజలు మహీనదిలోనీరు ముట్టుకుని ప్రమాణాలుచేసేవారు.

ప్రమాణాలనుబట్టి చూస్తే, మహీనది చాలా పవిత్ర

మైనదేకాక, మహాభయంకరమైనదనికూడా తెలుస్తున్నది. ఈ నది అకస్మాత్తుగా పొంగి, భయంకరమైన వరదలు రావడంవల్ల దీనికి మహీసాగరం అని పేరువచ్చింది.

దీనిని ఇంకా పద్దెనిమిదిపేర్లతో వర్ణించాయి మన పురాణాలు. తామ్రనది, మహాసింధు, ఉజ్జయినీరాజతనయ. మహీసుత, పశ్చిమవాహినీగంగ, రాజనది—మొదలగు పేర్లతో ఈ నదినిగురించి చెప్పాయి.

చిన్నచిన్న ఉపనదులు అనేకం వచ్చి మహీనదిలో కలుస్తున్నాయి. వాటిలో శోణ, జకం, అనాస. భాదరు— అనేవి ముఖ్యమైనవి. మహీ, నర్మదానదులుమధ్యనున్న భూమిని మహీవాస—అని పిలుస్తారు. పర్వతమయమైన ఈ ప్రదేశంలో ధైర్యసాహసాలుకల గొప్పగొప్ప వీరులు జన్మించినట్లు తెలుస్తున్నది. ముస్లించరిత్రకారులకూడా ఈ విషయాన్ని తెలియచేశారు. మహీనది ఇరుదరులా వున్న భూమి మిక్కిలి సారవంతమైనది. ముఖ్యంగా కైరాజిల్లాలో భూమి పుష్కలమైన పంటను ఇస్తున్నది. నదీతీరమందు గొప్ప వీరులూ, ధైర్యశాలులూ జన్మించారు. మహీనదిముఖద్వారంచెలత శివుడు అంధకాసురుణ్ణి సంహరించినట్లు శివపురాణం చెపుతున్నది.

ధేవన్ పట్టణంప్రాచీనకాలంలో ప్రసిద్ధమగురేవుపట్టణం. మహీనది కాంబేసింధుశాఖలోకలిసేప్రదేశాన్నిమహీసాగర సంగమ క్షేత్రమనీ, గుప్తక్షేత్రమనీ పిలుస్తారు. ఇది తీర్థ

యాత్రాస్థలం. స్కాందపురాణాంతర్గత మహేశ్వరఖండలో
ఉపఖండమైన కౌమారికాండం—మహీనదినిగురించి విపు
లంగా వర్ణించబడింది. ఈ నదిమీద అనేక పుణ్యతీర్థాలు
న్నట్లు పేర్కొన్నది. మహీసాగరసంగమతీర్థమహాత్మ్యం
అనుపేర ఒక అధ్యాయం సొంతం వర్ణించబడింది. మహీ
నదీతీరంలో శ్రాద్ధాలుపెట్టినా, తర్పణాలుపడిచినా పలుతరాల
పితృదేవతలు తరిస్తారు. ఇక్కడ చేసిన దానం అల్పమైనా
సరే, అత్యధికమైన పుణ్యాన్ని ప్రసాదిస్తుంది. మహీనది
సాగరంలో కలిసేచోట స్తంభతీర్థం ఉన్నది. స్తంభతీర్థంలో
స్నానమాడి స్తంభేశ్వరుణ్ణి సేవించినవారిపుణ్యం అంతా
ఇంతా కాదని స్కాందపురాణం చెపుతున్నది. స్కందుడు
(కుమారస్వామి) తారకాసురుణ్ణి సంహరించినది ఇక్కడే.
తారకాసురుడు గొప్ప శివభక్తుడు. అతన్ని చంపినపాపం
పోవడానికి స్కందుడు ఇక్కడ మూడు శివలింగాలు ప్రతి
ష్ఠించాడు మహాబలవంతుడగు తారకాసురుణ్ణి జయించి
గురుతుగా జయస్థంభంకూడా ప్రతిష్ఠించాడు. అందుకే
దీనికి స్తంభతీర్థమనీ, ఇక్కడిదేవునికి స్తంభేశ్వరుడనీ
పేర్లవచ్చాయి. ఏమైనా ఇది గొప్ప శివక్షేత్రం. అసలు
గుజరాతుదేశమే ప్రాచీనకాలంనుండి శైవమతానికి ప్రసిద్ధి
కెక్కింది. పూర్వకాలంనుండి గుజరాతు దేశస్థులఇష్టదైవం
పశుపతి. పాశుపత మతస్థాపకుడగు నటలేశుడు, బరోడాకు
సుమారు పన్నెండుమైళ్ళదూరంలోవున్న కారవానులోనే
నివసించాడు.

స్కాందపురాణాంతర్గత కౌమారికాఖండంలో మహీ
నది జన్మించడానికి కారకుడగు ఇంద్రద్యుమ్నరాజుకథ
కూడా వర్ణితమైంది. రాజస్థాన్ లోని బాణేశ్వరవద్ద మహీ,
శోణానదులు కలిసేచోట గొప్ప శివాలయం ఉన్నది.
ఏదేటా ఇక్కడ గొప్ప ఉత్సవాలు జరుగుతుంటాయి.

మహీనదినుండి భూములకు నీరుపారుదలఏర్పాట్లు
చేశారు. కాలువలు త్రవ్వారు. కైరాజిల్లాలో తస్సా
తాలూకాలోని వనల్ బోరీవద్ద మహీనదిపైన ఆసకట్ట కడు
తున్నారు. దీనిపొడవు 2,610 అడుగులు. ఇంకా నీటి
పారుదలపథకాలు అనేకం ఆలోచనలో ఉన్నాయి.
కొన్నిపథకాలు రెండవపంచవర్షప్రణాళికలో చేర్చబడి
నాయి. ఈ ప్రాజెక్టులు పూర్తిఅయితే 4 లక్షల 47 వేల
ఎకరాలభూమికి నీరుపారి, సాగుఅవుతుంది. ఇంకా చిన్న
చిన్న కాలువలు అనేకం తీయడానికి ప్రయత్నాలు చురు
కుగా సాగుతున్నాయి. మహీనదిమీద 'కడన' రిజర్వా
యరు కట్టేపథకంకూడా ఆలోచనలో ఉన్నది.

లూనీ

లూనీనది అజ్మీర్ వద్ద నైఋతిదిశగా ఉన్న కొండల నుండి బయలుదేరి వస్తున్నది. దీని ఉత్పత్తిస్థానం 26° 25' ఉ. అక్షాంశ, 74° 34' తూ. రేఖాంశలమీద ఉన్నది. లూనీ నదిని ఉప్పునది అంటారు. ఈనది అసలుపేరు లవణావతి. లవణం అంటే ఉప్పులవణం నుండే లవణావతి అనుపేరు ఉత్పన్నమై, చివరకు లూనీ అయినట్లు తెలుస్తున్నది. బయలుదేరినచోటునుంచి కొంతదూరందాకా ఈ నదికి సాగరమతి అనిపేరు. తరవాత తరవాత చివరకు వచ్చి నప్పుడే దీనిని లూనీనది అని పిలుస్తారు. ఆరావళీపర్వతా లలో జన్మిస్తున్న అనేక చిన్నచిన్ననదులు వచ్చి లూనీ నదిలో కలుస్తున్నాయి. ఈ నది అజ్మీర్ వద్దనున్న బిసాల్ సరస్సులో పుట్టి—మొదట ఉత్తరదిశగా వచ్చి ఆతరవాత గోవిందగర్ పక్కనుంచి ప్రవహిస్తున్నది. అటుపిమ్మట, పుణ్యప్రదమగు పుష్కరతీర్థంనుంచి వస్తున్న సరస్వతీ నదితో కలుస్తున్నది. అలా సరస్వతీనదితో కలిసిన తరవాతనే, అంతవరకూ సాగరమతి అను పేరుతోవున్న ఈ నది అక్కడనుంచి లూనీ అనుపేరుతో పిలువబడు తున్నది. అటుపిమ్మట ఈ నది రాజస్థాన్ ప్రాంతంగుండా (పూర్వపు జోధ్ పూర్ రాష్ట్రంలో కొంతభాగంగుండా) పోతున్నది. ఈ ప్రాంతానికి మరుస్థలి అని పేరు. అదే మార్వార్

అను పేరుతో పిలువబడుతున్నది. లూనీనది మొత్తం పొడవు సుమారు 320 మైళ్ళు. మార్వార్ గుండా ప్రవహించిన తరువాత చివరకు ఈ నది కచ్ సింధుశాఖలో కలిసిపోతున్నది. ఆ చోటు సరిగ్గా గుర్తించాలంటే, సుమారు 24°.40' ఉ. అక్షాంశ, 71°.15' తూ. రేఖాంశలమీద ఉన్నదని చెప్పవచ్చును.

లూనీనదికి చిన్నచిన్న ఉపనదులు అనేకం వున్నాయి. వాటిలో లర్రీ, రాయపూర్ లూనీ, గుహియా, బందీ, సుక్రీ, జవామ్, జోజ్జీ—అనేవి ముఖ్యమైనవి. వీటిలో ఎక్కువ నదులు అజ్మీరు, ఆబూలమధ్యనున్న ఆరావళీపర్వతపంక్తుల పశ్చిమభాగం నుండి నీటిని తెస్తున్నాయి. లూనీ, దాని ఉపనదులు ఎక్కడెక్కడ నుండి తెస్తున్న అపారమగు ఒండ్రుమట్టి వలననే—మార్వారులోని దక్షిణపుజిల్లాలు మిక్కిలి సారవంతంగా ఉంటున్నాయి. మార్వార్ లో పశ్చిమాన ధార్ పార్కర్ జిల్లా ఉన్నది. నైఋతీభాగాన కచ్ సింధుశాఖ ఉన్నది. మరుస్థలినే మార్వార్ అంటున్నాంకదా. మరుస్థలి అంటే—ఇసుక భూమి అని అర్థం—కనక ఇది పంటలు పండని—ఎడారి భూమి అని యీ మాట వల్లనే మనకు తెలిసి పోతున్నది. అయినప్పటికీ, మార్వారులో తూర్పు, ఆగ్నేయ భాగాలలో భూమి సారవంతంగా వుంటున్నది. ముఖ్యంగా ఆరావళీపర్వతాల చుట్టుప్రక్కల భూమి మిక్కిలి సారవంతమైన భూమి. ఇందుకు కారణం లూనీ, దాని ఉప

నదులూ యీ ప్రాంతంలో ప్రవహించడమే. వాస్తవానికి మార్వార్ లో మహానిడారి లూనీనదికి పైగా అటుప్రక్క ప్రారంభమై వుత్తరదిశకు వ్యాపిస్తుంది. మార్వార్ లోని వ్యవసాయోత్పత్తిలో సగభాగం లూనీనదివల్లనే జరుగుతున్నది. ముఖ్యంగా దక్షిణమార్వార్ కు యీ నది ఒక వరప్రసాదంలాంటిది. ముఖ్యంగా వానాకాలంలో యీ నదినిండా నీగుండుంటుంది. వేసవికాలంలో నది చాలావరకు ఎండిపోతుంది. అప్పు డా ప్రదేశంలో దోసకాయలు మొదలగు నవి సమృద్ధిగా పండిస్తున్నారు. వర్షముతువులో ఒక్కొక్కప్పుడు యీ నది పొర్లిప్రవహిస్తుంది. గోధుమ, బార్లీ పైరులకు ఎంతో వుపయోగపడుతున్నది.

కచ్ సింధుశాఖను సమీపిస్తున్న కొద్దీ యీ నదిలో నీరు వుప్పుగా మారిపోతున్న కారణాన దీనిని లవణానది లేక లూనీ అని పిలుస్తూవచ్చారు. నదిలోనీరు ఇలావుప్పుగా వున్నప్పటికీ—నదిబిడ్డన బావులు త్రవ్వితే తియ్యటి మంచి నీళ్లు పడతాయి. ఆవిధంగా నదికి ఇరుదరులా అనేక బావులు త్రవ్వారు. మోటద్వారా బావులనుండి నీళ్లు తోడి పొలాలకు వుపయోగిస్తున్నారు. బిలారావద్ద నదిమీద ఒక ఆనకట్ట నిర్మించబడింది. జస్వంత్ సాగర్ అను ఒక కృత్రిమ సరస్సును కూడా నిర్మించారు. పూర్వం జోధ్ పూర్ ను పాలించిన జస్వంత్ సింహానివేరు పెట్టారు యీ సరస్సుకు. ఈ కృత్రిమ సరస్సునుండి వచ్చే నీటిమూలంగా అనేక ఎకరాల

భూమి సాగుఅవుచున్నది. ఈ నదియొక్క ఉపనదులు అనేకం, ఆరావళీపర్వతాల పశ్చిమభాగంనుండి మిక్కుటంగా నీరును తెస్తున్నాయి. ఆరావళీపర్వతాలు, పారియాత్ర పర్వతపంక్తులలో ఒకభాగమని చెప్పతారు. సప్తకుల పర్వతాలలో పారియాత్రపర్వతం ఒకటి. పురాణాలనుబట్టి చూస్తే, అనేక పుణ్యనదులు—పర్ణాశ లేక వారణాసి (దీనినే బనాసనది అనికూడా అంటారు)తో సహా, యీ పర్వత పంక్తులనుండే బయలుదేరి వస్తున్నాయి.

లూసీకిగల ముఖ్యఉపనదులలో లిలీనది ఒకటి. ఆరావళీపర్వతాలలో బియావర్క్ కు పశ్చిమదిశనుండి బయలుదేరివస్తున్నది యీ నది. రాయపూరు లూసీఅను మరొక చిన్నప్రవాహం మేవాడకొండలనుండి పుట్టి, రాయపూరు గ్రామంప్రక్కగుండా ప్రవహించి తుదకు లూసీనదితో కలుస్తున్నది. గుహియా లేక గుహ్యాబలా అను మరొక ఉపనది దునారావగ్గర లూసీనదితో చేరిపోతున్నది. ఈనది మీద సర్దార్—సముత్ అను ఒక పెద్ద తటాకం నిర్మించారు. దీని సహాయంవలన యీ ప్రాంతంలో అనేక ఎకరాలభూమికి నీరు లభిస్తున్నది.

జోధ్పూర్ కు పశ్చిమాన సుమారు 32 మైళ్ళ దూరంలో సముజేశ్వరతీర్థంవున్నది. ఈ ప్రదేశానికి సుమారు ఒకమైలుదూరంలో లూసీనది ప్రవహిస్తున్నది. సముజేశ్వరతీర్థంలోని ఆలయం చాలా పురాతనమైనదని

ప్రసిద్ధి. ఇక్కడ అనేక శాసనాలుకూడావున్నాయి. ఈ ఆలయంలో ఏటేటా శ్రావణమాసంలో తొలి సోమవారం నాడు ఉత్సవం జరుగుతూవుంటుంది. ఈ ప్రదేశానికి సమీపంలో ధూన్దాచాఅనే పట్టణం వున్నది. ఇక్కడ వీరేశ్వర, లాసకేశ్వర—అను రెండు ప్రసిద్ధదేవాలయా లున్నాయి. ఇక్కడికి సుమారు నాలుగు మైళ్ళమారంలో లూనీనదిమధ్య యోగేంద్రభారతిమఠం వున్నది.

మార్వారుజుంక్స్ నుండి— లూనీజుంక్స్ నకు రైలు పోతుంది. లూనీ జుంక్స్ నుండి ఒక రైల్వేలైను బరుమేరు స్టేషనుకు వెళుతుంది. లూనీగుండా మార్వారుజుంక్స్ నకు వెడితే జోధ్ పూర్ కుకూడా పోవచ్చును.

లూనీనది సరస్వతీనదితో కలిసే ప్రదేశం గొప్ప పుణ్యతీర్థమని చెబుతారు. ప్రసిద్ధమగు గుగా, యమునా, సరస్వతీ—అను మూడునదులలో ఒకటిఅగు సరస్వతీనది పుష్కరగరోవరంనుండి బయలుదేరి లూనీనదితో కలుస్తున్నది. పుష్కరతీర్థం గొప్ప పుణ్యతీర్థంగా పురాణాలు వర్ణించిచెప్పాయి.

దామోదర్

గంగానది ఉపనదులలో దామోదర్ నది ఒకటి. ఇది తూరుపుదిశనుండి వచ్చి గంగానదితో కలుస్తున్నది. బీహారు, పశ్చిమబెంగాల్ రాష్ట్రాలగుండా ప్రవహిస్తున్నది. చోటా నాగపూరులోని జలాధారంనుండి—230.37' ఉ. అక్షాంశ, 840.47' తూ. రేఖాంశలమీద జన్మిస్తున్నది యీ నది. దాదాపు 368 మైళ్ళదూరం పోయిన తరవాత, చివరకు ఇది హుగ్లీనదిలోకి చేరిపోతున్నది. ఇది హుగ్లీనదిలో చేరిపోయే చోటు 220.17' ఉ. అక్షాంశ, 88.5' తూ. రేఖాంశలమీద వున్నది. ఈ ప్రదేశాన్ని 'జేమ్స్ అండ్ మేరీ సాండ్స్' అని పిలుస్తారు. పై భాగంలో బరకారా, కోనార్ అను రెండు చిన్న ఉపనదులు వచ్చి దామోదరనదిలో కలుస్తున్నాయి.

పుట్టుక స్థానంవద్ద దామోదరనది రెండుమొనలుగల ఒకపాయగా ఏర్పడుతున్నది. ఈ రెండుమొనలలో దక్షిణపు మొనయే యీ నదివుత్పత్తిస్థానమని చెబుతారు. ఇది ఫాల మాన్ జిల్లాలో వున్నది. ఉత్తరపుమొనను గరిహీ అని అంటారు. యీ రెండుమొనలనుండి బయలుదేరిన నన్నని జలవాహినులు చివరకు హజారీబాగ్ జిల్లాలో ఒకటిగా చేరిపోతాయి. అక్కడనుంచి నది తూరుపు దిశగా మాన్ ఖూమ్ జిల్లాలోగుండా పోయి, తన పెద్ద వుపనదియగు బరకారానదిని కలుపుకుంటుంది. అక్కడ

నుంచి ఆగ్నేయదిశకు మళ్ళి అటుపిమ్మట బరద్వాన్ జిల్లాలో ప్రవేశిస్తుంది. బంకానదిమీదవున్న బరద్వాన్ పట్టణానికి సమీపంగానే ప్రవహిస్తుంది. బంకానది, ఖారీ నదికి వుపనది. యీ రెండూ కలిసిన ప్రవాహం చివరకు ఖాగీరదీ (గంగ) నదితో చేరిపోతున్నది. ఆ తరవాత దామోదరనది ఇంకా ఇంకా పోయి బరద్వాన్ హుగ్లీజిల్లాల గుండా పోతుంది. హుగ్లీజిల్లాలో ప్రవేశించేముందు యీనదికి ఒకడెల్టా ప్రారంభమవుతున్నది. ఇక్కడనుంచి అనేక ప్రవాహాలు అనేక వైపులకు పోతాయి. దామోదరనది రాణిగంజ్, అండాల్, కస్బాగోహగ్రాం, గోపాల్ పూర్, జమాల్ పూరు, సాలిమాబాద్ మొదలయిన పట్టణాలగుండా పోతున్నది. సాలిమాబాద్ పట్టణం—కానానది దామోదర నదితో కలిసేచోట వున్నది. దామోదరకు కానా ప్రధాన మగు నదీశాఖ. హజారీబాగ్ జిల్లాలో దామోదరనది సముద్రమట్టానికి సుమారు పదమూడువేలఅడుగుల ఎత్తున ప్రవహిస్తుంది. కాని అక్కడనుంచి సుమారు వందమైళ్ల పోయినతరువాత దీనిఎత్తు 582 అడుగులుమాత్రమే. నది ఎగువభాగాన ఒండ్రుమట్టి విపరీతంగా చేరుతున్నది. కాని, బీహారుప్రాంతానికి వచ్చేటప్పటికిమాత్రం కొంతభాగం ఏమీవుండదు. అంతా బీడుగానే వుంటుంది. అయినప్పటికీ, యీప్రాంతం గొప్ప ఖనిజసంపదకు ప్రసిద్ధిగావున్నది. బీడు గావున్న ప్రాంతంలో వాననీరుకూడా ఎక్కువగా భూమిలో

ఇంకదు. అందువల్ల యీ నదీజలాలు ఎక్కువభాగం నిరుపయోగమైపోతున్నాయి. వేసవికాలంలో హారాజిల్లాలో కొద్దిదూరంమాత్రమే నదిమీద నావల రాకపోకలకు వీలుగా ఉంటున్నది. వర్షాకాలంలోమాత్రం బరకారానదితో కలిసే ప్రదేశంవరకూ దామోదరనదిలో చిన్న చిన్న పడవలమీద రాకపోకలు సాగించవచ్చును.

దామోదరనదిలో చిన్నచిన్నపడవలమీద రాణి గంజ్ గనులనుండి బొగ్గునువేసి, హుగ్లీనదిమీదుగా కలకత్తాకు చేరవేస్తారు.

ఈ నది కొండలనుండి, పీఠభూమినుండి విపరీతంగా వాననీరు తీసుకువస్తూఉండడంవల్లా, బీడుభూముల్లో నీరు ఇంకిపోవడానికి వీలులేనందువల్లా దిగువభాగానికి వచ్చేటప్పటికి నదికి విపరీతంగా వరదలువస్తాయి. వర్షాకాలంలోవచ్చే ఈ నదివరదలవలన బీహారు, పశ్చిమ బెంగాలురాష్ట్రాలకు అంతులేని నష్టంవాటిల్లుతున్నది. ఈ వరదలమూలంగా బీహారు ఎన్నోతడవలు అంతులేని నష్టానికి గురిఅయింది. అందువల్లనే దామోదరనదికి 'బీహారు దుఃఖదాయిని' అని పేరు. క్రీ. శ. 1770లో ఈ నది వరదలమూలంగా బరద్వాన్ పట్టణం పూర్తిగా ధ్వంసమైపోయింది. అంతులేని ఆస్తినష్టం. ప్రాణనష్టం సంభవించింది. అలాగే క్రీ. శ. 1823, 1855 లలోకూడా వరదలు వచ్చి, గొప్ప నష్టాన్ని కలిగించాయి. వరదలప్పుడు ఈ

నదీతరంగాలు 5.6 అడుగుల ఎత్తున పైకి లేస్తాయి. 18 వ శతాబ్దంలో పదేపదే వరదలువచ్చిన కారణాన ఈ నదీమార్గంకూడా మారినట్లు తెలుస్తున్నది. అయితే ఈ వరదలు అంతులేనినష్టం కలిగించడంతోపాటు కొంత లాభాన్నికూడా సమకూర్చిపెట్టాయి. వరదలవల్ల నది ఈ ప్రాంతంలో ఎక్కువగా ఒండ్రుమట్టిని తెచ్చిపెట్టి, భూమిని సారవంతంచేసింది. ఏమైనప్పటికీ పదేపదే ఆ స్థి ప్రాణ నష్టాలు కలిగిస్తూరావడంవలన దామోదరనదీవరదలను అరికట్టవలసిన అగత్యం ఏర్పడింది. ఈ సమస్య ప్రభుత్వాధికారులను నిరంతరం కలవరపెడుతూవచ్చింది. నదికి ఇరువైపులా పెద్దపెద్ద కట్టలుపోసినప్పటికీ విపరీతంగా వరదలురావడంవల్ల ఈ కట్టలకు తరుచు గండ్లుపడుతూ వచ్చాయి. వరదలను అరికట్టడంతోపాటు, నదీజలాలను పొలాలకు అందేటట్లుచేసి, పంటలు పండించడమూ, నదిలో రాకపోకలకు వీలుకలిగించడమూ, విద్యుచ్ఛక్తిని ఉత్పత్తిచేయడమూ, నదివరదలవల్ల భూమి కోతలుపడి హరించుకపోవడాన్ని ఆపడమూ - మొదలయిన చర్యలు ఎన్నో తీసుకోవలసిన అవసరం ఏర్పడింది. ఈ ప్రయోజనాలన్నీ సాధించడంకోసం, ప్రభుత్వంవారు క్రీ.శ. 1946 లో ఒక నిర్ణయంతీసుకున్నారు. అమెరికన్ 'పెన్నెసీ వ్యాళి అధారిటీ' వారి ఇలాకాన ఈ నదికి కొంత పనిచేయడానికి నిర్ణయించుకున్నారు. క్రీ.శ. 1948లో దామోదరవ్యాళి కార్పొ

రేషన్ ఆస్తు చేయబడింది. కార్పొరేషన్ వారు బహు ప్రయోజనపథకాన్ని కొనసాగించడానికి పూనుకున్నారు. ఈ ప్రాజెక్టు పశ్చిమబెంగాల్, బీహార్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు, కేంద్ర ప్రభుత్వాల సమష్టి ఆధ్వర్యాన కొనసాగింది. ఈ ప్రాజెక్టు క్రింద ఖర్చు సుమారు 103.73 కోట్ల రూపాయలని అంచనా వేశారు. నదిమీద వేరువేరు ప్రదేశాలలో ఎనిమిది ఆనకట్టలు నిర్మిస్తున్నారు. హైడ్రో ఎలెక్ట్రిక్ పవరు స్టేషన్లు కూడా కడుతున్నారు. ఒక పెద్ద థర్మల్ ఫవర్ స్టేషన్లు కూడా నిర్మిస్తున్నారు. అనేక పంటకాలువలు తీసి ———

- † ఒక పెద్ద బేరేడ్ కూడా నిర్మాణంచేస్తున్నారు. ఈ ప్రాజెక్టు పూర్తి అయితే — బీహార్, పశ్చిమబెంగాల్ రాష్ట్రాలలో 11,41,000 ఎకరాల భూమికి నీటివసతి లభించడమే కాక — 2,74,000 కిలోవాట్ల జలవిద్యుచ్ఛక్తి కూడా ఉత్పత్తి అవుతుంది. పంటకాలువలు అనేకం దాదాపు 85 మైళ్ళ పొడవున వ్యాపించి ఉంటాయి. ఇవి నావలరాకపోకలకు, ప్రయాణసౌకర్యాలకూ ఉపయోగపడతాయి. రాణ్ బొగ్గు గనులనుండి కలకత్తాకు — బొగ్గు మొదలైనవి చేరవేయడానికి చక్కటి మార్గం ఏర్పడుతుంది. దామోదర లోయ ప్రాజెక్టు వలన వ్యవసాయోత్పత్తి దారుకు 6 కోట్ల రూపాయలు అదనంగా లాభంచేకూరుతుందని అంచనా వేస్తున్నారు. అంతేకాదు. నది ప్రవహించే ప్రాంతం అంతా కూడా లోయలు, అడవులు, పొలాలు, గనులు, యంత్రపరిశ్రమలు — అన్నీ అభివృద్ధిచెంది, బాగా విక

సించే అవకాశం కలుగుతుంది. నదివరదలు అరికట్టబడతాయి. నదిలో సంవత్సరంపొడుగునా పుష్కలంగా నీరు ఉంటుంది.

మొదటి పంచవర్షప్రజాశికాకాలంలో తిలైయా, కోనార్లవద్ద ఆనకట్టలు పూర్తి కావించబడినాయి. పశ్చిమబెంగాల్ లోని దుర్గాపూర్ వద్ద బేరేజీ, బీహార్ లోని బొఖారో వద్ద థర్మల్ పవర్ స్టేషన్ ల నిర్మాణం కూడా పూర్తి అయింది. ఈ పవర్ స్టేషన్ ప్రపంచంలోని పెద్ద విద్యుత్ చక్తి కేంద్రాలలో ఒకటిగా రూపొందింది. దామోదర వ్యాలీప్రాజెక్టులో మైథన్ వద్ద కట్టిన ఆనకట్ట చాలా పెద్దది. ఇది 1957 లో పూర్తి అయింది. 1957 సెప్టెంబరు 22 వ తేదీన భారత ప్రధాని పండిత నెహ్రూ దీనికి ప్రారంభోత్సవం చేశారు. 'పంచత్ హిల్ ఆనకట్ట' యున్నా, పవర్ స్టేషన్ యున్నా నిర్మాణంలో ఉన్నాయి. దామోదర నదియొక్క 'డెన్ కెనాల్' క్రి. శ. 1881లో నిర్మాణమయింది.

సంధాలులు అనేజాతివారు దామోదర నదిని దేవతలా భావించి, ఎంతో భక్తితో పూజిస్తారు. దామోదర, కాసైల మధ్యనున్న ఖామిని వీరు తమ స్వదేశంగా భావిస్తారు. చనిపోయినవాని దహనంచేయగా మిగిలిన అస్థికలను వీరు ఈ నదిలో కలిపివేస్తారు. దీనివలన పుణ్యం వస్తుందని వారినమ్మకం. ఈ నదిని సముద్రం అని పిలుస్తారు.

మహానది

మహానది ఒరిస్సా రాష్ట్రంలో ప్రవహిస్తున్నది. ఇది సర్వకొండలకు ఉత్తరాన కంకార్ కొండలవద్ద సుమారు 00.19' ఉ. అక్షాంశ, 860.45' చా. రేఖాంశలమీద పుట్టి, బానాగపూరు పీఠభూమిని దాటి, తూర్పుతీరమైదానానికి వచ్చి తుదకు బంగాళాఖాతంలో పడుతున్నది. మహానది ఉపనదులలో బ్రాహ్మణి, వైతరణీనదులు ముఖ్యమైనవి.

ఒరిస్సాకు ముఖ్యపట్టణమగు కటక్ వద్ద మహానది అనేక పాయలుగా చీలి, సారవంతమగు డెల్టాను ఏర్పరుస్తున్నది. నదీముఖద్వారంనుండి ఎగువకు సుమారు 300 మైళ్ళదూరం పడవల రాకపోకలకు అనుకూలంగా ఉన్నది.

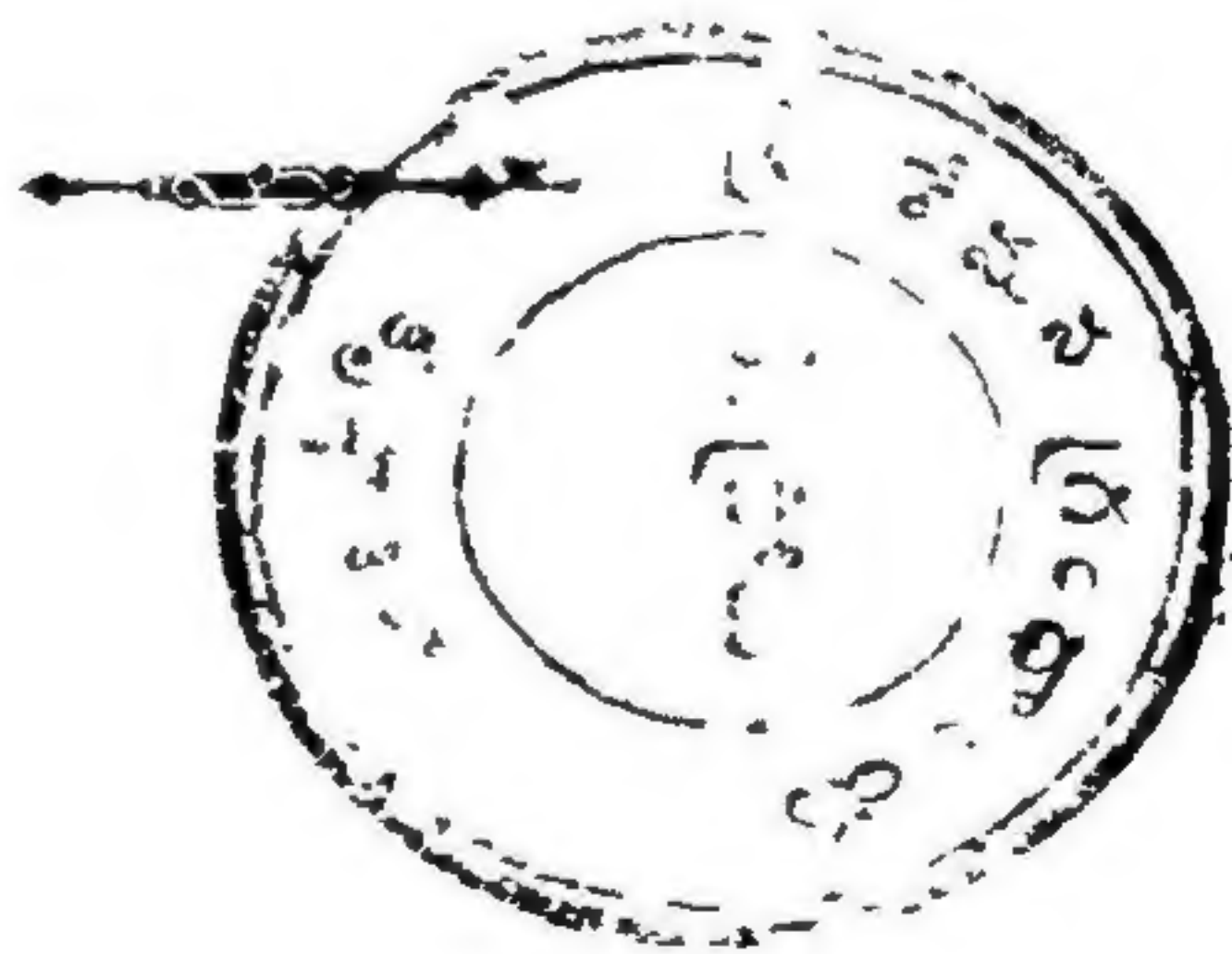
మహానదిపైన ఒరిస్సారాష్ట్రంలో హీరాకుడ్ ప్రాజెక్టు నిర్మిస్తున్నారు. ఇది ఒరిస్సాలోని సంబల్ పూర్ రైల్వే స్టేషన్ కు ఎగువన సుమారు 6 మైళ్ళదూరంలో మహానదిమీద ఉన్నది. ఇది చాలా పెద్ద ఆనకట్ట. ఈ ఆనకట్టపొడవు సుమారు 3 మైళ్లు. ఎత్తు సుమారు 200 అడుగులు. ఇంతపొడవైన ఆనకట్ట ప్రపంచంలో లేదు. ఇక్కడ జలాశయం వైశాల్యం సుమారు 250 చ. మైళ్ళు. హీరాకుడ్ ప్రాజెక్టువలన ఒరిస్సాలోని సంబల్ పూర్, గొంగిర్ జిల్లాలలో 6.72 లక్షల ఎకరాల భూమికి నీటివసతి లభిస్తుంది. కటక్, పూర్వజిల్లాలలో 18.7 లక్షల ఎకరాల

భూమి ఈ నీటిక్రింద సాగుఅవుతుంది. ఆనకట్టవద్ద విద్యుత్కేంద్రంకూడా నిర్మిస్తున్నారు. దీనివలన 1.2 కిలోవాట్ల విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తికాగలదు.

హీరాకుడ్ ప్రాజెక్టులో మొదటిదశ పని పూర్తైపోయింది. ఇప్పుడు రెండవదశలో పని కుగా సాగిపోతున్నది. ఇంకా అదనంగా జలవిద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తిచేయడానికి ఏర్పాట్లు జరుగుతున్నాయి.

పూర్వం అప్పుడప్పుడు మహానదికి వరదలువడంతో నష్టం సంభవిస్తుండేది. ఇప్పుడు నదీజలాలను అక్కట్టి ఆ ఆపదను తొలగిస్తున్నారు. మహానది ఒరిస్సా రాష్ట్రంలో వ్యవసాయం అభివృద్ధికావడానికీ, పరిశ్రమల వికసించడానికీ మిక్కిలి ఉపయోగపడుతున్నది.

For more details
TEL: 123456
B. S. S. S.

35

మొదలు
మొదలు
మొదలు
మొదలు
మొదలు

BcI

TPLA116 B134

నవీన బాలసాహిత్యము

మన చారిత్రక ప్రదేశాలు 1 భాగం	రెంటాల	0.87
మన చారిత్రక ప్రదేశాలు 2 భాగం	"	0.87
మన చారిత్రక ప్రదేశాలు 3 భాగం	"	0.87
మన చారిత్రక ప్రదేశాలు 4 భాగం	"	0.87
మన నగరాలు 1 భాగం	"	
మన నగరాలు 2 భాగం	"	
మన నగరాలు 3 భాగం	"	
మన నగరాలు 4 భాగం	"	
మన పుణ్యక్షేత్రాలు 1 భాగం	దంటు కృష్ణమూ	
మన పుణ్యక్షేత్రాలు 2 భాగం	"	0.87
అనందమందిరం	తం. పాండురంగశర్మ	1.25

(పెద్ద సైజులో బొమ్మలతో)

న్యాయ తీర్పులు	పి. సుబ్బారావుశాస్త్రి	1.00
గోతీకాయలు	కె. వి. గోవిందరావు	0.75
మీరూ - నేనూ జట్టు	రమాదేవి	0.75
సూర్యం	కె. సభా	1.12
కులాసా కథలు 1-2 భాగాలు	విరించి	1.26
బాలల బొమ్మల వీరవనితలు		1.50

ఆదర్శ గ్రంథమండలి, విజయవాడ.

Wrapper Printed at Swatantra Art Printers, Vijayawada-2.

BC

మనమ ఫౌండేషన్ పుస్తకాల పరిశీలనాపట్టిక

పుస్తకం సంఖ్య	TPLA116B134
పుస్తకం పేరు	మనమదులు 03
తారీఖు	26/10/24
ముందు లిప్తి	96
వెనుక లిప్తి	96
మొత్తం పేజీలు	69
విద్య సైజు పేజీలు	No
భాష పేజీలు	EX
లేద పేజీలు	1200
తయారు చేసినది	Prathyusha
పేజీలు విడదీసినది	Prathyusha
స్కాన్ చేసినది	Prathyusha
పరీక్ష చేసినది	Prathyusha
పేజీలు పరిశీలించినది	
ప్రైంట్ చేసినది	
స్కాన్ చేసినది	
పరిశీలించినది	Good